

Irodalmi Jelen

Zalán Tibor: Fáradt kadenciák
Majoros Sándor: Fegyveresek
A kolozsvári orgia kulisszatit-
 kai – beszélgetés **Márkus And-
 rással**

Vasadi Péter: T. anya éjszakája
 Nyughatatlan újromantika –
 beszélgetés **Szécsi Noémivel**

Faludi Ádám: Átiratmegsem-
 misítő

Árulásnak érezte volna – beszél-
 getés **Tóth Erzsébettel Szervác
 Józsefről**

Payer Imre: Színváltó

Tovább magamnál nem jutot-
 tam – beszélgetés **Mányoki End-
 rével Szervác Józsefről**

Barta Sándor – Holt költők tár-
 sasága

Tamás Kincső: A kecske ta-
 vaszt eszik

Örökös munkatársak:
Faludy György, Méhes György

XI. évfolyam
117. szám
2011. július

ZALÁN TIBOR

FÁRADT KADENCIÁK

Pártalan vagyok *párosok* között
szívembe köd és mély csönd költözött
hívnám aki még élethez kötne
de ő hallgatni készül örökre

★

Láttam hajnalban meztelen holdat
fölém hajoltak ismét a holtak
hívtak s mögülük előgomolygott
a nemlét illata Volt rá gondom
hogy az arcomat összerendezzem
ha már menni kell menjek legszebben

★

Nem vagyok jó s ez a sárba leránt
ki emel le rólam ennyi magányt
S ha feloldódom a harangszóban
mond-e valaki egy jó szót rólam

★

Testemben jéghideg remegések
csuklóm környékezik könnyed kések
Messze az éjben valaki táncol
vergődik bennem bárki s a bárhol

★

Adjatok innom szomjamba fúlok
nem akarom azt félelmem lássák
Bevakolatlan fal elé állok
meztelen téglára fröccsen vérem

★

Kimondhatatlan mennyire nincsen
ami még engem sorsomra kössön
Nem tudom hány napot kapok kölcsön
még az élettől Hány halált ingyen

★

Lennie kell még valahol ország
lennie kell s ő valahol ott vár
Eligazítja hajam a párnán
Nem fordít hátat ha eljön időm

★

Fekete selyem abroszra hó hull
Megtanítottam magam magányul
Bennem a semmi semmihez társul
Más hajnalában alszik el társam

★

Mert őszinte vagyok rám haragszik
boldogtalansága kitárva sarkig
Elhiszi amit elhinni akar
lelkében omlás fáradt zivatar

★

Reszkető habon dereng a hajnal
nincs rá esély hogy vele virradjam
Whiskymben lassan elolvad a jég
Vörös az ég alja elég – Elég

★

Ugye te soha senkit se bántasz
de jóságod mégis megalázhat
Halkan kis dalokat dudorászol
Halott megváltót ringat a jászol

★

Rászóltál csak a szemedet nézze
akasztott kötélén Isten méze
ragyog akárha aranyból volna
Készülsz a földbe vagy föl a Holdba

★

Magadra vigyázz könnyen elhitted
szerelem helyett szeretet az abrak
Megdöbbsz azon fájdalma laknak
gyönyöröd helyén Semmibe löknek

★

Sötét teraszról a sárga házra
látsz rá ma is és szétráz a láza
Füledhez kapkodsz talán még megvan
Borotva ázik a sóhajodban

★

De ő hallgatni készül örökre
ha még hívhatnám élethez kötne
de szívembe köd s mély csönd költözött
Pártalan lettem *párosok* között

A vershez Jackson Pollock két festményét társítottuk (Meztelen férfi késsel, 1938–1940; A láng, 1934–1938) a Terminartors gyűjteményéből

Majoros Sándor

Fegyveresek

Fácánra megyünk – ez a kijelentés egy kopaszra nyírt kisfiú szájából hangzott el az eperfákkal szegélyezett, nyílegyenes zombori országúton. Negyven éve is van már ennek. Ketten ballagtunk a júliusi hőségben szinte megkövült göröngyök között, olyan ügyesen kerülgetve a záporok után visszamaradt pírnyó tócsákat, ahogy a rutinos sztepptáncosok kerülik ki a lábuk elé köpködött csikket. Csakhogy a cigaretta-

termelő, sztepptáncosokat idézgető civilizációnak itt már nem volt semmilyen nyoma.

Ahogy a faluból kifelé jövet végighaladtunk a Huszár utcán, egyre inkább lemaradozott mögöttünk a valahová tartozás biztonsága, és amikor a vasúti töltést is meghaladtunk, mind a ketten tudtuk, hogy idekint, az óceánsímaságú bácskai határban már nem számíthatunk senki másra, csak önmagunkra.

Fácánra, hagytam helyben, de a hangom elcsuklott az izgalomtól. Nem kevesebbre vállalkoztunk, mint hogy megöljük isten egyik pompázatos teremtményét. Tizenkét évesek voltunk, egy osztályba jártunk, egy padban ültünk és most felváltva cipeltünk egy mihozzánk képest ormótlanul nagy légpuskát. Ha csak egy hétre is, de volt egy közös fegyverünk. Mielőtt Sanci barátom kölcsönkapta volna a nagybátyjától, saját készítésű íjjal lődöztünk a verebekre, majd pedig egymásra, mert rájöttünk arra, amit a felnőttek már a készség szintjén tudtak, mármint, hogy a fegyver olyan, mint a lábasjóság. Állandóan tutujgatni kell, mert hol enni, hol inni kér. Már egy csúzli is megbizsereg az ember zsebében, a kőrisfából fabrikált íj pedig szinte lökdös, akár a sor végére biggyesztett felkiáltójel. Az ember pedig kénytelen levenni a szegről, kiosonni vele a hátulsó udvarba, és a nádszálból készült nyílveesszőket sorra, egymás után belelődözni a szalmabálákból emelt kazalba.

De azt azért mindenki tudja, hogy a légpuska az igazi, pláne, ha be is stellírozták. Valóságos kincs az ilyen, nagyon meg kell hát becsülni minden egyes vele töltött pillanatot.

Sanci nagybátyja természetesen golyókat is adott – egy egész marékka –, így nem kellett levágott szöghegyekkel bajmolódnunk. A tarhonyára emlékeztető ólomlövedékeket elfeleztük, és ahogy a komoly, felnőtt céllövőkől láttuk, a szánkban rejtegettük. Így elég nehéz volt kimondani azt a szót, hogy fácánra, de itt senki sem röhöggetett rajtunk.

Az út mindkét oldalán lustán hullámoztak a búzaföldek – még majd egy hónap volt az aratásig –, a kukorica meg csak lábközépig ért, ám azt merő otrombaság lett volna föltételezni, hogy ami vadászpréda csak létezik, az mind ebben a közegben keres magának búvóhelyet. A romos, bedűlt tanyák meg az őket körülvevő futórózsa bokrok, folyondáros ligetek volt az ő területük. Ilyesmire pályáztunk mi is: Sanci tudott egy öreg, elhagyatott szállást, alig néhány dűlővel volt odébb, egy horpadásban.

Ahhoz a helyhez sötét legendák csapódtak. Állítólag ott lakott Kuka Gali, a falu bolondja, aki mint valami egyszemélyes, portyázó hadsereg, néha bemerészkedett a faluba és a gatyáját letolva, szőrös fütykösét mutogatva ijesztgette a kapálásból hazatérő asszonyokat. Ennél merészebb cselekedetre sosem szánta el magát, bár lehet, hogy ennek az ijesztgetéses históriának sincs semmi alapja. Azt viszont mindenki tudta, hogy Kuka Gali nem élte túl az 1968-as telet: egyik reggel zörgésre fagyva találtak rá a fő utcán, a borbélyüzlet ajtaja előtt. Senki sem értette, miért éppen ide próbált behatolni, és miért nem valamelyik kocsmába, de a végkifejlet szempontjából ez teljesen mindegy.

Az a tanyarom, ahová a fátum kérlelhetetlenségével igyekeztünk, nem lehetett másé, mint Kuka Galié, legalábbis a barátom szerint, nekem pedig eszembe sem jutott ebben kételkedni. A puskacipelésben éppen rajtam volt a sor, ami egyúttal azt is jelentette, hogy átmenetileg Sanci fölé magasztosultam. Ebben a pillanatban nem ért semmit az, hogy a puskát ő kapta kölcsön, mert ha történetesen olyan helyzet teremthetik, hogy lőni kell, én lettem volna az, aki lekapom a vállamról a fegyvert, szakszerűen az államhoz illesztem a tusát, és a fél szememet behunyva, a másikkal a célzó tüskét az irányzék kis vájatába táncoltatva meghúzom a ravaszt. Teljesen mindegy volt az is, hogy ezen a hatósugáron túl miféle szerzet tartózkodik: egy fácán, egy nyúl vagy netán egy ember.

Dél már jócskán elmúlt, mire a tanyaromot megtaláltuk. A tornác és az udvar nekünk az épület mögé esett, de az a környéke nem is érdekelt bennünket, mert a hozzá tartozó elgazosodott veteményes éppen olyan volt, amilyennek fantáziálgatásaink során elképzeltük. A futórózsa olyasféle bodrokat képezett, amilyennek apám borotvapamacsa látszott a konyhaablakban: mindegyik szétnyílt, alsó ágaival a földig terült, egyszóval bujálkodott, ahogy egy borotvapamacsa

bujázkodni képes. Az öreg, félig már kiszáradt akácfákat erőteljes folyondárgyökerek fojtogatták, meglepően dús, életerős levelekkel, amelyek szinte ragyogtak a túlárado napsütésben. Ezen a dzsungelen egyfajta paravánként átderengett a tanyaépület valamikor fehérre meszelt, de akkorra már igencsak omladozó hátulso fala. Négy koszos, függönytelen ablakot számoltunk meg ezen a komor díszleten, és elég volt egyetlen pillantást vetni rájuk, hogy megerősödjön bennünk a sejtés: a tanyaom valóban lakatlan.

A birtok kerítése szinte teljesen eltűnt, de mielőtt még az afrikai vadölők stílusában bemerészkedtünk volna a ki tudja, miféle veszélyeket rejtő bozótosba, fölmásztunk a közelben lévő, még tavalyról ott maradt szalmakazalra, és a bálák közt kényelmesen megvackolva haditanácsot tartottunk. Sanci továbbra is azt mondta, menjünk fácánra, de ha már itt van előttünk ez a pompázatos képződmény, előtte játszhatnánk egy kicsit háborút. Nem értettem, mire gondol, ám ő magyarázat helyett visszavette tőlem a fegyvert, és egy szalmabálán a könyökét megtámasztva, hosszú, elmélyült célzás után kilőtte a tanya egyik ablakát.

A csörömpölés meglepően hangosra sikeredett. Valóságos halálsikoly volt ez, ami végigszánkózott a temetőkre emlékeztető, elgázosodott terepen. A borotvapamacs bokrokon pedig furcsa rángatózás futott végig, és mintha valami motoszkált is volna alattuk, majd amikor kijáratra lelt, hangos berregéssel átváltozott felrebbenő madártestekké. Legalább egy tucat szívérványszínben pompázó fácánkakas emelkedett a magasba és húzott el élő lövedékként a fejünk fölött.

Cinkos, önelégült pillantásokkal lestük a hatást egymáson. A fácánokra most már nem számíhattunk, de kit érdekelt, amikor itt

volt előttünk egy teljes terjedelmében nekünk kiszolgáltatott épület, amit úgy lőhettünk és pusztíthattunk, ahogy a kedvünk tartotta. Most én következtem: ahogy Sancitól láttam, és ahogy odahaza, elalvás előtt ezt az egészet elképzeltem, hosszú ideig célozva, a ravaszt szinte kéjörömmel megnyomva belőttem a másik ablakot. Aztán Sanci a harmadikat, majd én a negyediket. Még elszórakoztunk egy ideig a keretben ragadt üvegdarabokkal – ezek már nem csörrentek akkorát, de már nem is volt mit felriasztani a bokrokból –, aztán lemásztunk a szalmakazalról és a ház falát vettük szemügyre. Egyszerre volt meglepő és döbbenetes a fölfedezés, hogy a vakolat már egy kicsiny ólomlövedéktől is hatalmas darabokban leválik, de mi ezt a hatást még meg is toldottuk a fűben talált téglatörmelékkel és egyéb haszontalanságokkal.

Nem éreztük sem az éhséget, sem a szomjúságot. Már-már őrjöngve gyaláztuk a romot, és amikor minden golyónk elfogyott, a puskatusával vertük szét a korhadt, málladozó ablakkeretet, egy hosszú póznával pedig bontogatni kezdtük az ereszalját. De mivel ez fárasztó volt és nem is annyira látványos, Sanci azt indítványozta, kerüljük meg az épületet és essünk neki az udvar felől, mert ott is biztosan akadt néhány jóképű ablak, meg ajtó.

Szemernyi kétségünk sem támadt afelől, hogy sem élő, sem pedig holt lelkekkel nem fogunk összetalálkozni. S mert a nap is örömdetesen magasról sütött le ránk, a rozoga kertkaput erőiesen betaszítva, a ki tudja, miért, de még mindig rendezetten sorjázódó virágoskert árvacskáin és muskátlijain átgázolva bekanyarodtunk az udvar felé, ahol megmagyarázhatatlan módon nyoma sem látszott a hátrébb megszokott dudvának. Nem volt megállás: a szívverésünk és a lábunk bevitt bennünket a varázskörbe, amelynek közepén egy ósdi kerek kút terpeszkedett. A kút kávjára állított bádoggödörrel csöpögött a víz.

Minden erő kiment a lábamból, de nem amiatt, mert eszembe jutott, hogy mi most a józan érvelésre tökéletesen érzéketlen Kuka Gali portáján tartózkodunk, hanem mert a gangon egy idős bácsi ült és bennünket nézett. Semmi harag nem volt a szemében, csak valami szavakkal kifejezhetetlen, tizenkét évesen még fölfoghatatlan fájdalom. Kuka Galit anyám egyszer régen, miheztartás végett megmutatta nekem. Ha nem viselem magam rendszeren, ez az óriás elvisz magával, mondta, noha az a magában motyogó, dülöngélő figura cseppet sem tűnt föl veszélyesnek. Az viszont tény, hogy a sámlyn ülő bácsi legalább kétszer, de meglehet, hogy háromszor is kijött volna belőle. Megszégyenülten álltunk előtte, zavartan dugdosva a hátunk mögé a puskát, bár a szégyen egy bizonyos szint fölött már nem is az, ami. Ha ez az öregember akkor fölpattan, és egy botot vagy valami egyéb ütleget ragadva hangos szitkozódással elkerget bennünket, megkönnyebbülve és felszabadultan inálunk vissza a menekülés

számtalan útját kínáló bácskai határba. Hogy később, egy eperfa árnyékába húzódva úgy emlegessük az egészet, mint valami hősies kalandot.

De a bácsi nem adta meg nekünk az esélyt. S hogy mennyire bölcs volt, abból is látszik, hogy még negyvenvalahány évvel később is ugyanazzal a zavarodottsággal közelíték ehhez a történethez, ahogy az első és egyben utolsó találkozásunk napján tettem. Mi voltunk a fegyveresek, ő pedig az áldozat. Csak hát ez a kiosztás rövid távra szól, és ezt most már pontosan tudom.

A korabeli fotókat, szíves hozzájárulásukkal a Fortepan portálról kölcsönöztük

Tamás Kincsó

A kecske tavaszt eszik

A fekete kecske

Béla bácsinak lova is van és három szekere. Jó szekerek, gumikerékkel. Így megy az élet. Közel a halálhoz átmegy és megboronálja Árkoson asszonylánya földjét. Az asszony elvált, elhagyta a férje. Erzsike néni a földre szegett tekintettel mondja, a lányának is azért elég csúnya szája van. Mindketten, az öregek, nyugtatót szednek. Csakhogy egyre kevesebb a gyógyszer, a lányt kéri, szerezzon, ha tud. Pedig clonazepammal nem hozzák vissza a vejüket. Az unokákat kilenc évig nevelték, hogy minden rendben legyen. Szenvednek. Az unokák, a lányuk, a volt vejük, és maguk is. Azt hiszik, ilyen az élet.

Az élet olyan, hogy a csúnya szájon rossz szó jön ki. Aki káromkodik, ne csodálkozzon, ha megveri az Isten.

Béla bácsi lovát Betyárnak hívják, csipkelődik a lánnyal. Nem tetszik neki. Addig nem jön ki a pajtából, amíg ismét rágni nem kezdi a kukoricakórét. A marját simogatja lassú mozdulatokkal, a nyakát. Alig ér hozzá. A szügyét már nem engedi. Béla bácsi váltig bizonygatja, hogy leánykaunokái a hasa alatt bujkálnak át.

A lány nem megy közel Betyárhoz, amíg az meg nem nyugszik. Tizenhét éves, nem mai csikó, gyanakodva figyeli a közeledőt. A pajta sötétjében nem adódik lehetőség tisztázni, hogy nem akarja bántani. A ló megkötte a jászolhoz, ő szabadon. Persze, hogy nem tetszik. A ló menekülő állat, ha nem menekülhet, elől harap, hátul rúg.

Majálisi hitel

Mondja a lány, hogy ő mindent megtett, amit tehetett. Szorította, tartotta, aztán el kellett engednie. A földbirtokos hitte is, nem is. Idegennek hinni talán a legképtelenebb dolgok egyike. Mert ugye, mi alapján? Annyi szélhámós rohangál mindenfele. És akkor itt ez a lány, pénzt nem kér, leesik és feláll, nem panaszkodik. Sőt, csupa derű az egész látvány. Dumál itt mindenféléről. Még a tehenek is szívesen hallgatják.

Második alkalommal a földbirtokos felül a család hű szolgájára, Viktorra, akinek éltes kora még a legyeket és a szőrös szemű

bögyölyöket is tiszteletre inti. Így lovagolnak ki együtt május elsején a zöldülő határba, a lány meg a lovak tulajdonosa.

Olyan jól megy minden, hogy a két lovas vérszemet kap és vágátára fogják a paripákat. a lány titkon aggódott Viktorért, nehogy ezen a csodás napon lehelje ki a lelkét.

– Milyen a kővbolyélet, Szucsule? – szól le a biciklis a Petőfalvára vezető aszfaltról.

Aztán a fiatal paripa, akit történetesen Bátornak hívnak, bedobja a múltkori figurát, a lány a jókorát huppan a puha májusi gyepon. A földek, tehenek és lovak tulajdonosa megnyugszik. Ilyen az ember, a sorrendet betartja. Előbb a szemének hisz, aztán a szónak.

A só

Juhok is hallgatnak gyapjas seregben Béla bácsi pajtájában. Két báránnal összereszesztve fekete kecske. Felágaskodik az ólban, hogy közelebb jöhessen a lány tenyeréhez. Nyalja róla a ló sós porát. Nincs előtte só. A só mindenkinek kell. Az élet sava-borsa. Borsot törnek az orr alá, ha nem kérjük, akkor is. Ki, Lucifer?

Azon a vasárnapon, amikor Tüzér lova elragadta, Öcsi törte a borsot, s még csak nem is tudott róla. Azt hitte, lovagol.

Gyönyörű tavaszi napon piknikező ismerősökre találunk Árkos mellett egy nagy kertben. Fehér ruhás angyali kislány repül a közeledő lovasok felé. A gyerekek szeretik a lovakat, bizonyára Öcsit is. A lány őt és Denist követte. Kifárasztotta a küzdelem Tüzérrel. Hálás volt a sorsnak, hogy még épen rajta ülhetett. Látja, hogy Szilárd átvág a réten, letér a betonozott útról és a falu felé veszi az irányt. Nem tudta, hogy barátnőjéhez viszi a szíve és Vándor lova.

A lány nem szereti a betont. Gondolta, inkább a réten át, a patakon keresztül, inkább Szilárd fele. Tüzér látta a gazdáját, látta fajtársát távolodni. A ló társas lény, első a sajátja. A lány ma nem társa. A lány társa a halál ezen a napon. Érti, hogy benne van Tüzér szabaduló vágtaugrásaiban. A kihívás szépsége rajta maradni, megülni menekülő jókedvét. Tüzér nem akarja megülni, csak szabad akar lenni. Egy hete járt utoljára terepen.

Egyre inkább tavaszodik. A lány télen rajta tanult meg vágatolni a karámban, Szilárd, és egy jól sikerült csípőmozdulat segítségével. A lovat vágta közben csípőből kell tolni minden ugrás előtt, így lehet csak a nyeregben maradni. Így születik meg az összhang ló és lovas között, amely oly elegáns a tökéletesített szinteken, mondjuk egy díjugrató versenyen. A lehető leggyorsabb irányított vágta, precízen, keresztül minden akadályon, hibátlanul. Egy hiba négy pontos esés.

Denis tud vigyázni magára, Öcsi tud vigyázni magára, Szilárd tud vigyázni a barátnőjére, hogy együtt érjenek haza.

A lányra Isten vigyáz ezen a vasárnapon, amikor átkelnek a patakon és Tüzér megiramodik a betonút fele. Vándor ekkor tűnik el a láthatárról. Ekkor tűnik el Szilárd a láthatárról. A patakig váltott

gyeplőszárazakat húzogatva sikerül megfogni a lovat, szépen repülnek a fekete vakondtúrások fölött. A bozótból kilépve, a patak túlsó partján Tüzér elszaladt, a lánnyal, el a feje után.

Nem a hormonjai után, mert Tüzér herélt. Az ösztönei után. Kicsi ló, aprókat lépik, vágtaugrásai rövidek. A lány csípője elszakad tőle, nem tudja követni a ritmust. Kiemelkedik a nyeregből, a hát felszabadul mind a negyvenöt kilója alól, az ugrások megnyúlnak. Ez a versenyvágta, az igazi galopp. Prózagalopp. A halál angyalával a fejek fölött.

A lány nem drámázik, nem imádkozik. Csak azt tudja, hogy a kezét a ló feje után kell mozdítania, hogy ne húzza a száját. Látott már filmekben lovasokat eldőlni. A ló nagyon kényes az egyensúlyára. Egyedül nem történhet semmi baja, de ha lovassal áldja meg a sors, egyensúlya már nem az ő fejében van, hanem a lovaséban. Kiszolgáltatva az embernek. Ló a lovasnak, lovas a lónak.

A beton vasúti töltéshez hasonló magasságban kanyarog mellettük. A vágta negyvenöt fokos szögben vezet fel rá. Szerencsés szög. A derékszögű háromszög két hegyesszőge ennyi fokos. A lovakhoz gyalog közeledni is negyvenöt fokos szögben kell.

Hagyja menni. Nem fél. Összpontosít, hogy az útra helyesen érjenek ki. Ahogy a töltésre kapaszkodik és veszít lendületéből, a lány abban a pillanatban megfogja. Az övé. Szabadulna, de nem engedi. Szilárd után kiált, ő ügetésre vált. Előtte a tőzegbányából kiszedett barna halom meredt terméketlen tömegével. Ceau'escu szedette ki hatalmas gépekkel, hogy tüzelőt nyerjen, bár tudhatta, hogy rosszul ég, füstöl és bűdös. Most hordják vissza a helyére a kibányászott semmit. Hatalmas gépek megszáradt keréknyomaiba lépnek a lovaik. Némelybe térdig süllyednek. Szilárd időzítése tökéletesre sikerül: derékszögben érik el a hölgyek himbálózó seregét. Végre mindenki megpihenhet.

– Van egy csomó pihent lovad – mondja Mónika elégedetten. Denis feleségének arcán a nyelvet nem értő, de érzékelő barát mosolya.

A lány is mosolyog. Leléptetik a lovakat, az ízületek csillapodnak, az adrenalin megül. Mozgatja ujjait, lábát kiveszi a kengyelből. A házak udvarára belátni a ló hátáról. Nem szégyell bebámszkodni.

A vasárnap emberei mosolyognak és köszönnek. Ilyen az élet Árkoson, Sepsiszentgyörgy mellett.

Tavaszi

Béla bácsi fekete kecskéje megjelenik a tyúkudvaron, amikor a lány becsukja a dróthálós kaput maga mögött. Kiugrott az ólból a sós tenyér reményével kitűnő emlékezetében.

– Engedje, hadd jöjjön velem, tudok kecskét fejni, a korán keléssel sincs bajom – mondja a lány Béla bácsinak.

– A gyermekeké – szorítja az állat nyakát két lába közé az öreg nevetve. Nem engedi kibújni a makacs fejet a kapun. – Annyi kárt teszen, kezicsókolom, lerágja a gyümölcsfákat, megeszik minden hajtást.

A lány tudja, a kecske tavaszt eszik. Nagyapjának kecskéje, báránya, bivalya, tehene és végül lova is volt. Attól vált meg legnehezebben. A csitkótól, amit a fekete kanca ellett ajándékba azért, mert megszabadították a kollektív fogatától. A neve is csak úgy maradt: Csitkó. A székely nem sokat törődik a nevek kiválasztásával. Nem gondol arra, hogy a név sorsot hordoz. Dívik az ordináré és a divat. Így leszünk mind egyformák a Föld színén és fonákján. Egyenlők a föld színével, barnák, mint korcs lovaink a jászolhoz kötve. Barnák, mint a Csitkó, akinek hátára ráültették a tyúkudvaron. Barna volt a szeme is, szelíd és barátkozó. Mire megnőtt, fekete lett, feketébb, mint a kanca, de nyáron kivilágosodott. Mint a haj is, őszire.

Gonosz ló lett, mire igába került, rosszindulatú. Csak a nagyapja tudott bánni vele. A lány nem félt a csitkótól. Rettegett. Szabályszerűen ijesztgette. Nem a lány hibája, hogy felültették bársony hátára. A felnőttnek tudni kell, hogy lóra két éves kora előtt még gyermeket sem, kicsit sem. Lányt sem, akkor se, ha nagyon akarja. Nem a gyerek az első, a rend az első. A rendet a felnőtt tanítja, ha nagybácsi, apa, ha nagyapa. Tekintélyparancsoló, ellentmondást magába szívó hangon. A türelem és a lények megértése a rend része.

VASADI PÉTER

T. ANYA ÉJSZAKÁJA

I.
Éjfél után félórával születtem.
De „meg“ csak a saját éjemben.
Mennyivel feketébb és sűrűbb
volt ez a legelsőnél.
S hidegebb. Figyelt mereven.
Mintha körülöntöttek
volna betonnal. Csábított
mégis, már-már jóleső, sima,
egyszerű, következetes, szótlan.
Görcsösség nélkül ellenálltam.
Nem rendültem meg. Akkor
hirtelen leülepedett. Mint
sarus lábam körül különös
mentőöv. Nem csapda. Bevallás;
ennyire volt képes - valaki.
S eltűnt. Hitemet nern támadta.
Értettem mélyen a jöttét.
Átjárta testemet ez a tény,
mint forró tea a szomjazót.
Megerősödtem. Soha többé nem
mondom világosságnak a sötétet.
Ez oly kemény bizonyosságom
lett, mint száraz bőröm
alatt beágyazva a csontozatom.
Nem engedem kimosni könnyű
lelkességgel ereimből, mit

nem sokkal ezután láttam
 egy haldokló szemében: hogy'
 tud csillogni a sötétség.
 Elmélyedtem ebbe a szembe.
 Megláttam benne a halált.
 Finoman mozgó hátrálás
 volt. Végleges elválás.
 Hozzá képest polyva, üresség
 minden pompa, uralom. Vonta
 magát visszafelé, de nem
 hullott szét tőle az élet;
 elhomályosodott. Egy perce
 volt még a haldoklónak.
 Szelíden csókolgatta orráról
 a szájára csúszó, öreg
 tenyeremet, s mire simításom
 borostás állára ért, egyet
 még sóhajtott, micsoda szégyen
 járt át örömben, elfásult
 jószágomat kettészelte a villám,
 ez a leprától félig megrágott
 nyomorult adta oda ajándéku-
 l a mennyet, ami már az övé
 volt, ha tudnátok, aranypontok
 tünedeznek egy mosolyra is
 gyöngye száj körül, ami nem
 csak véres, forradásos
 nyiladék, hanem bűzlik is,
 mert eleven' rothad a test
 s foszladozik, hogy a hálát
 ugyanúgy nem foghatjuk föl,
 mint Urunk fogadását, hogy
 a belül fölszakadó köszönet
 nem beszél, nem tűri a szót,
 csak néz, annyi szem, nyüzsgő
 szemek esője, gabalyodása
 töri össze a kimondhatatlan
 tekintet könnyörgését, s alattuk
 a barna kezek, rózsaszín
 tenyerek tolakodnak egy szelet
 kenyérért, s ahogy nyomoruk
 beleégett örökre szemembe,

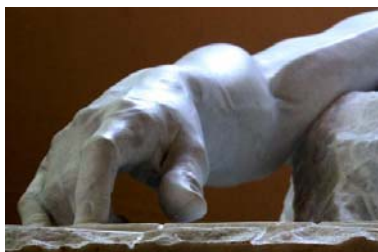
az tett látóvá. Minden erőm
 szemembe költözött, azóta
 hunyorgok, nem teszek
 mást,
 csak visszanézek, nem irtja
 senki, mégis, mint össze-
 kunkorodó kukacok,
 pusztultak
 ki közülünk a szavak, s
 velük
 a hazugságnak a
 hajszályökerei
 is, mintha a szavak az
 igazság
 szüneteinek lettek volna, de a
 szenvedésben sincs semmi
 szünet, s aki azzal áztatja
 magát, ha jó akar lenni,
 jó is lesz, soha!, soha!, az
 lehet jó, aki már jó volt
 eleve,
 vagyis mindenki, ha elhiszi,
 mit még akarni se tud,
 csak vonszolódik a minden
 irányba szétágazó kereszt-
 utakon, s akkor egyszerre,
 mint az ázsiai hőség,
 rászakad

a Jó, a Jóság, maga föl se fogja,
át se éli, nem is érti, cipeli
csak maradék létét, mint Ő,
árkot húzva bukásai közt
a sárban, harci saruk fölverte
homokban a fájával, egyedül.
Nyújtottam ezreknek a kásás
kanalat, néztem s láttam az
örök éhség szörnyű hatalmát,
enni adjatok, inni, érintsétek,
akiktől undorodnak az épek;
annyi erejük sincs, hogy
gyűlöljék a világot, csak
nyelnek mohón, visszaköhögve
a hús-nem-látta rizst, levest,
a telhetetlen ujjak beletúrtak
az ételbe, honnan, miből legyen
bennük érv, harag, bizalom,
hogy üssön az öklük, a romos
szájak hogy tudtak volna
vádolni, feleselni, s hol voltak
azok, akikkel kellett volna, ó,
az az áldott sötétség, melyben
megmerítettek nyomorultjaim,
igazi úrnői s urai a világnak.
Mindörökké.

II.

Neked mondom el őket.
 Mindig újra felsorolom
 Neked valamennyit.
 Életük vagy. Tehát a haláluk.
 Még ha nem is tudják,
 ki lehetsz. De Te tudod.
 Ez ne lenne elég? Ők
 néznek engem, én Téged.
 Azt mondtad, ezt akarod.
 Imádlak, te Fehér a
 szerény aranykeretben.
 Kenyér-puhaságod elemészt
 minden kevély kifogást,
 mentegetőzést, halálos
 közönyt, bűnt, gyűlöletet.
 Megismertettél a nyomorral.
 Mi nem a Jegyesek luxus-
 házait építgettük, hanem
 a Haldoklókét. Jegyeseid
 is haldokolni fognak.
 Elvetted tőlem a látványt,
 de megadtad a látást.
 Itattál keserű itallal.
 A kérlelhetetlen szeretet
 így látja vendégül övéit.
 Látom a vergődés kínját,
 bukást, széthullást, könnyet,
 sebeket, romlást, kétségbe-
 esést. Íme, ez a vagyonunk.
 Elvetted tőlem a vigaszt.
 Jól tetted. Ám akkor érjed
 be a hallgatásommal.
 Azóta én csak Téged látlak.
 Minden egyéb vagy Benned van,
 vagy nincs is. Szenvedésük,
 a világosságuk Te magad vagy.
 Ha nem így volna, nem látnál
 engem itt soha többé.
 Mindennek a mindenkinek,
 mint Neked, eljön az órája.
 Csak az irgalmas nem tart
 tőle. Én félek.

III.

Mégis Belőled nézek kifelé.
Ezért a hallgatásom még a
szavaimban is olyan,
mintha nem látnálak.
Mintha nem is lennél.
Biztosan nem olyan vagy,
amilyennek az lát, ki
csak azt nézi, milyen vagy.
Te nem valamilyen, Te - Te vagy.
Ezért a hitem is olyan,
mintha nem is hinnék.
Hit-e az Uram, amely nem
kérdez? Vagy csak a lusták
kényelme öltözteti őket
klepetusba? Az én páriáim
férgekkel vannak tele, meg
kérdésekkel. Nézz a szemükbe.
Minek hinnie annak, aki
bír Téged? Mit láthat Benned,
aki nem bír?...Te Öröm vagy.
Nem fontos, mennyire
szeretlek. Fölemésztettél.
Jól tetted. A „mennyire“ ostobaság.
Minden lelkesedéstől átfűtött
teológia itt belefullad az
irgalomba. Vagy él, s akkor
benne marad. Nem jó teológia
a nyomor, szétrongyolva a test,
benne a lélek, se az embernek
kiadagolt állati lét; tudod, Uram.
Lassan hajlok előre, görnyedek
lefelé, nem alázatból, hanem mert
nem lehet elég mélyen.
Homlokom padlónak ütődik.
Mintha elaludtam volna.
Dehogyan... Mogyorót babráló
mókushoz hasonlítok.
Ha Téged nézlek, arra gondolok,
van valami nagyobb a szeretetnél.
Te. Ki a boldogokkal
nem tud mit kezdeni.
Folytonosan növekedsz.

Akkora vagy, mint az ember
szenvedése. Valamikor azt
mondtad: Ti adjatok nekik
enni. Most én mondom: Te
adj nekik enni. S esznek
a nyomorultjaim. Nem csak
az életem, az örökéletem vagy.
Nekem, a szüksézáú, ráncos
egérnek. Egyik tenyerembe
önti a világ érmeit, aranyát;
tőlem akarja megvásárolni
lelkiismeretét? Ó, de kevés.
Másik tenyerem a haldoklóké.
...Kibeszéltem magamat.
Nem szóltál közbe.
Ha Te meghallgatsz,
tudom, örülsz, Nagyisten.
...Menj most aludni Te is.
Jó éjt. Uram.

Vasadi Péter verséhez Orbán Előd Elengedés című szobrát társítottuk

WST: A Könyvhétre jelenik meg új regényed a Nyughatatlanok. Miért 19. századi történet? Miért történelmi regény? Miért ezek a '48-as emigránsok? Talán Bódy Gábor Amerikai anizs című filmjének hatására, vagy valami egészen más miatt választottad ezt a kort és történetet?

Szécsi Noémi: Már nagyon régen akartam írni az emigránsokról, hiszen a magyar kultúrtörténet jelentős, bár néha marginalizált alakjai. Azért választottam a 19. századot, mert kissé elhanyagoltabb terület. De emigránsregények nem keletkeztek olyan nagy mennyiségben, hogy ne találjak fehér foltokat.

Másrészt a Kommunista Monte Cristo című regényem írása-
kor a szövegben párhuzamba állítottam a proletárdiktatúra bukása utáni leszámolásokat és a szabadságharcot követő kivégzéseket, és a kutatómunka során elem került egy Jókai-no-

Nyughatatlan újromantika

Beszélgetés Szécsi Noémivel

vella, ami elkezdett érdekelni.

WST: Melyik volt ez a Jókai Mór-novella?

SZN: Azért nem árulom el a címét, mert akkor azonnal lelövök valamit a regénnyel kapcsolatban. A Forradalmi és csataképek 1848 és 1849-ből című 1850-es novellagyűjteményben jelent meg egy családirtásos elbeszélés. Egyébként erősen románellenes, de nálam nem ez az aspektusa a lényeges. Ennek az átdolgozása, átírata lett végül a

regény előhangja.

BZ: Milyen értelemben tartod ezt klasszikus történelmi regénynek? Vagy inkább a fantáziád pótolta ki a hézagokat, tehát inkább a Virágzabálókhoz hasonló történelmi regény, netán Spiró Fogságához hasonló, a forrásokhoz ragaszkodó történelmi regény született?

SZN: Nekem máskor azt mondták, hogy inkább spirósan írok történelmi regényt, de én nem tudom megállapítani. Szeretem, ha a történelmi tények megadják a keretet, de azon belül szívesen engedem szabadjára a fantáziámat. Számomra azért is volt fontos a 19. század, mert erről sok olvasmányélményem van, és azt képzelem, képzeltem, hogy kezdek ráérezni a korra, az emberek mentalitására és gondolkodására. Ezért is mertem ebbe a vállalkozásba belevágni.

WST: Fontos volt az alapos történelmi felkészülés? Tehát nem a nagy író felől megközelítve, hanem levéltári kutatások nyomán.

SZN: Az volt a nehézség, hogy nem elsősorban a politikáról és a történelemről akartam írni, mint a Monte Cristo-nál, hanem

kifejezetten más aspektust kerestem;

itt a család és különösképpen a nők játszanak fontos szerepet.

Így nagyon nehezen sikerült fellelni a megfelelő művelődéstörténeti forrásokat.

WST: *Mire gondolsz, például a Hölgyfutár című lap divatrajzaira?*

SZN: Nem kifejezetten, ezek persze nagyon érdekesek, de én ennél is triviálisabb dolgokra gondolok. Nem a divathoz hasonló külsőségekre, hanem hogy hogyan érezte magát a bőrében egy 19. századi ember. A hétköznapi életéről szinte nincs is feldolgozott forrás magyarul, vagy csak nagyon kevés. Ezért is alakult úgy, hogy a regényben az emberek főként angol és francia kulturális hatás alatt állnak, merthogy angol és francia nyelvű forrásokat találtam nagyobb mennyiségben a mindennapi életéről; például arról, hogy hogyan gondoztak egy csecsemőt akkoriban. Vagy a nőgyógyászatról, a bábák tevékenységéről; a különböző szenvedélyekről, a drogok – ami akkoriban számított drognak: – a hasis, az ópium fogyasztásáról; a dohányzásról, az alkoholfogyasztásról, tehát minden ilyen típusú, testi dologról.

BZ: *Nagyon érdekes már a címnek a többes száma is: Nyughatatlanok. Már az emigrációban is többen voltak. Hogyan oldottad meg a sok szereplő mozgatását? Milyen technikával kellett az emigrációt megragadni, milyenek a poétikai alapjai, hogy ebből végül összeálljon egy olvasható tabló?*

SZN: Az emigráció ábrázolása szerintem könnyen megragadható, ezt a sémát ugyanúgy lehet alkalmazni a 20. századra is, mert az emigráció egyszerre nagyon heterogén és nagyon zárt közösség. Olyan emberek kényszerülnek egymás társaságába, akik egyébként nem is

állnának szóba egymással, másrésről azonnal belső feszültségek keletkeznek, és a csoport klikkekre szakad.

Természetesen a magyar emigráció mindig is ilyen volt, azonnal különféle táborokra oszlott.

Ami a sok szereplő mozgatását illeti, abba talán mostanra tanultam bele valamelyest. Regényről regényre növeltem a tétet, és ezúttal egy házaspár és az ő társadalmi kapcsolatrendszerük adja ki azt a legalább harminc szereplőt, akiknek sorsa kölcsönösen hat egymásra.

WST: Ezt a klikkekre szakadást magyar sajátosságnak látod?

SZN: Bizonyára nem magyar sajátosság, hiszen a lengyelek is éppen ugyanilyenek, legalábbis abból ítélve, amit az ő emigrációjukról olvastam. Bár ők népesebb közösséget alkottak, és a szakadozottság sem aprózta el annyira az erőiket.

BZ: Csakhogy ez a nyughatatlanság rejt magában egy ilyen élt, ami úgy is olvasható, hogy: "Na, ezek a magyarok nyughatatlanok."

SZN: Az a Petőfi-verssor is benne van ebben, hogy "szolgaföldben nem nyughatnak", ráadásul kísértetek is előkerülnek, asztaltáncoltatás, nyughatatlan lelkek. Érdekes módon ez volt a másik nyomvonal, amin elindultam, az 1853-as asztaltáncoltatási lázról olvasott források.

WST: Ez a spiritualizmus, és az ezoterikus dolgok...

SZN: Az asztaltáncoltatás Amerikában jött divatba a Fox-nővérek révén, és '53 tavaszán terjedt át Európára, így Magyarországra is. Nagyon sok utalás szerepel erre különböző naplókban, levelezésekben, Jósika Miklósnál, Szemere Bertalannál, Aranynál. Mindenki kipróbálta, Egressy Gábor például nagy asztaltáncoltató volt, a lánya, Etelka volt a médium,

Arany János pedig komolyan el is gondolkodott akkoriban azon, hogy vajon valóban Petőfi szelleme jelent meg a múlt esti szeánsz alkalmával?

De aztán inkább a kételkedés lett úrrá rajta. Mindenesetre egy fordulóra mindenkit elkapott a gondolat, hogy valaki valóban beszél hozzánk odaátról, és lehet, hogy megmondja nekünk, hogy hogyan kerültünk már megint ebbe a hihetetlen csávába, hogyan fogunk belőle kimászni, mi lesz velünk.

BZ: A regény megpróbál választ keresni arra, hogy miért vonzódtak '48 után ennyire a spiritualizmushoz, vagy esetleg csak leíró jellegű részek vannak benne?

SZN: A vonzalom mozgatórugói nem olyan rejtélyesek, hiszen hazájukat, hitüket, egzisztenciájukat vesztt emberekrol van szó, akik abba próbálnak belekapaszkodni, ami először érkezik.

BZ: Nagyon érdekes, amit mondasz, mert amikor megkaptam a levonatokat az Európa Kiadótól, és olvastam nagyjából, hogy miről szól a regény, arra gondoltam – a Coelho-regényekkel most is van

egy új hulláma a spiritualizmusnak, bulvár-ezotériának – hogy talán ez a regény is egy ilyen hagyományba illeszthető, mivel megpendíti ezt a szálát, rá is játszik erre a divatra. Divatregénnyé válhat emiatt a könyv?

SZN: Nem hiszem, hiszen

én inkább eszközként használom a spiritizmust, annak bemutatására, hogy milyenek az emberek.

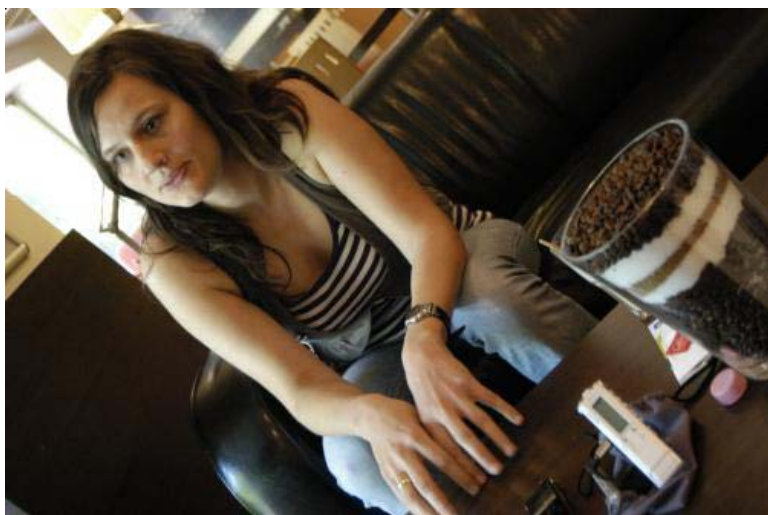
Olyan, mint egy nagyító, ami megmutatja ebben az egyébként is kiélezett helyzetben a jellemeket és emberi viszonyokat.

BZ: *A másik, ami föltűnt még, hogy a nyelv nem posztmodern, nem is modern, hanem minthogyha a romantikára hajazna. Az első oldalakból, amit olvastam, meg a kivonatokból is az jött le, hogy nagyon sok romantikus szófordulatot, szóképet használ a mondataidban, és ezt nem pejoratívan értem. Mennyire volt ez tudatos?*

SZN: A romantikát, mint a kort jellemző kifejezést vállalom. Valamiféle „újromantikus“ regényt akartam írni, kifejezetten cél volt, hogy ez olyan típusú 19. századi vagy romantikus regény legyen, amit Jókai nem írhatott volna meg, mert neki például a testi szenvedélyekre külön rejtőkódjai léteztek. Nem vagyok a szöveg-irodalomnak se a mestere, se a felkentje, ezért a nyelvet nem a szójátékok szintjén működtettem. A narráció nagyon mértékletes és csak a párbeszédekben jelenik meg a patetikus fogalmazásmód. Végig magyarul van a regény, ezért úgy szerettem volna érzékeltetni ezt az idegenséget, hogy minden részben van egy alapértelmezett nyelv: tehát a tizenkét három-négy fejezetből álló

rész mindegyikében más-más nyelvet használnak. Ez vagy az angol, vagy a francia, vagy a magyar. Ha valaki nem beszéli a megadott nyelvet, akkor abban a részben bizonyos értelemben kívülálló marad, és kimarad a fősodorból. Másrészt ott van a szövegben a legtöbb idegen szó, ahol magyarul beszélnek; hogy valamennyire lehessen érezni ezt a nyelvromlást, ami olyankor következik be, ha az ember távol kerül az anyanyelvétől, a hazájától. Egyébként ezt nem az ujjamból szoptam, mert az

emigránsok nagyon érdekes nyelven írnak a magáncélú irataikban. Jósika Miklós például magyar ragozást használ a levelezésében, egyébként a mondatelemekben az európai nyelvek kavalkádja jelenik meg. Ha ezt reprodukálom, a szöveg olvashatatlanává válik, így inkább csak jeleztem; nagyon sokszor tautológiával és egyéb módon kellett elkerülni a lábjegyzeteket, úgy, hogy de azért érzékelhető maradjon az idegenség.

WST: *Te ezt az idegenséget tapasztaltad vagy átélted, mikor Helsinkiben voltál? Vagy ehhez idő is kell?*

SZN: Olyan sok időt nem töltöttem ott. Azt gondolom, a rendszerváltás után felnőtt fiatalabb nemzedékek élnek ezt meg egyre nagyobb mértékben. Most

már szinte mindenkinek van külföld-élménye, idegenség-élménye, ami egyre jobban áthatja a most élő magyarok gondolkodását.

WST: *Itt egyfajta multikulturalizmusról van szó? Ezt nem negatívan gondolom.*

SZN: Ezt nem lehet jónak vagy rossznak tekinteni, pusztán arról van szó, hogy hosszú bezártság után húsz éve a magyarok számára is megnyílt a világ. Azok, akik már készen kapták, sokkal nagyobb könnyedséggel viszonyulnak ehhez az egészhez.

WST: *El akarsz jutni azokra a helyekre, ahol a főhőseid jártak?*

SZN: Van, ahol jártam, de nem mindenhol. Számos olyan hely bukkan fel a regényben, amelyet én is csak könyvek alapján ismerek. A Monte Cristo-nál még nem alkalmaztam ilyen nagy mértékben az internetet. Most viszont nagyon sokat használtam a Google Earth programot, például az Atlanti-óceánnál fekvő Biarritz partvonalát nézegettem; érdekes, hogy

akár egy utazós regényt is meg lehet írni az internet segítségével. Mivel amúgy is letűnt világot kell ábrázolni, amelynek sok eleme már nem is létezik, a hely jelenlegi állapota csak zavaró lehet.

BZ: Mondtad, hogy nem vagy híve a szövegirodalomnak, ennek az átesztétizált és önma-ga szépségében fürdő mondatokkal dolgozó esztétikának, hanem inkább a közéletiség felé haladsz; mindig olyan témákat fessegetsz, amelynek van közéleti tétje; az Utolsó kentaur, illetve a mostani regényed is. Mennyire része szerinted ma a magyar közgondolkodásnak egy regény, mennyire tud hatni az emberekre?

SZN: Nem nagyon, ez világos, és én néha elveszítem ezzel kapcsolatban minden reményemet, aztán az ember végül is arra jut: én ehhez érzek kedvet, úgyhogy ezt fogom csinálni, akkor is, ha idejétmúlt dolognak találom.

BZ: Tehát nem kell annyira foglalkozni a jelen olvasójával, majd beérik.

SZN: Szerintem én elég sokat foglalkozom a jelen olvasójával, csak azt gondolom, hogy egy folyamatot nem tudok visszafordítani:

egy vizuális kultúra felé fordult világot nem fogok a regényekkel átfarmálni.

Az írott világ a vizuális világnak szolgáltat nyersanyagot, azoknak a keze alá dolgozhatunk, akik virtuális világokat építenek filmek, számítógépes játékok vagy más eszközök révén; és ők azok, akik képviselik a main stream kultúrát, nem az irodalom.

BZ: Említetted ezt a vizuális fordulatot, és az egyik írásodat megfilmesítették. Akkor te híve vagy az írások megfilmesítésének?

SZN: Nem, nem filmesítették meg. 2001-ben megvették a Finnugor Vámpír jogait, azonban nem készült el a film, tavaly pedig egy Littera-pályázat fődíját nyertem el, de nem készült el a forgatókönyv sem. A filmtámogatások drasztikus megvonása ezt is érintette, de valahogy ez a sorsom: olykor meg akarják filmesíteni a műveimet, aztán mégsem filmesítik meg.

WST: *Mennyire látod ezt megjelenni a fiatal magyar irodalomban, prózában? Más műfajokban? Olvasol versesköteteket is? Mennyire látod, hogy ez a fajta újromantikus gondolkodás erőre kapna, megjelenne?*

SZN: Nem látom, de szerintem mégis ez az egyik út. Azt gondolom,

a cinizmus meg az ironia nagyon kiüresedett.

Az utóbbi húsz évet mindenképp az ironia jellemezte az irodalomban; és én is ezt tartottam fő csapásiránynak, de azt gondolom, hogy mostanra sok tekintetben tarthatatlanná vált, változtatás nélkül nem lehet továbbvinni. Üresen kong, és én magam is egy kicsit ráuntam erre a szemléletre, másrészt az olvasók reakciói is azt mutatják, hogy vágnak valóságos, komoly és patetikus dolgokra, ha mondhatom így. Szerintem nem kell ettől annyira félni, az íróknak vállalniuk kell ezt a kockázatot.

WST: *Köszönjük szépen!*

(Készítette Boldog Zoltán és Weiner Sennye Tibor.
Technikai munkatárs Stenszky Cecília és Hudy Árpád)

Korán kezdted a költői pályát, hiszen már 17 évesen megjelent az első, Álomban macskát szült a nőm című versesköteted. Úgy tudom, már 14-15 évesen verseket írtál. Tulajdonképpen, mikor is kezdted el komolyan foglalkozni irodalommal?

Az, hogy irodalommal foglalkozni és verset írni, két külön dolog. Fogalmazhatunk úgy is, hogy először csak elkezdtem írni. Versírással mindenki próbálkozik körülbelül 12 éves korától 16 éves koráig, majd lejár a kamaszkor. Ha pedig ebben az időszakban valamennyire sikeresnek bizonyul, felkelti a szakma figyelmét, elfogadják, amit csinál, valószínűleg folytatni is fogja. Innentől mondható el, hogy irodalommal kezdtem foglalkozni, megtörténtek az első közlések, és komolyabban vettem a dolgot.

Botrányos fellépések, véres viták a Bretter-körben – ezek tették emlékezetessé ezt a periódust. Sokan nem értettek egyet főként erotikus tematikájú, időnként a v u l g á r i s

kifejezéseket sem mellőző írásaiddal. Hogyan sikerült kivédeni a támadásokat?

Egyrészt ez a téma érdekelt. Egy tizenöt éves kamaszfiút mi más érdekelné? Másrészt pedig azt szerettem volna, hogy ne legyek egy semleges akárki a nagy tömegben. Az az érzésem, hogy ma mindenki ír. Rettenetes dolog, annyi művész van, hogy az már elképesztő. Az ember nyilván próbál kitűnni közülük. Nem voltak soha olyan ambícióim, hogy mindenki szeressen, de semmiképpen sem akartam semleges hang maradni.

Tudnál mondani olyan kortárs, elismert alkotókat, akik közel álltak pályád alakulásához, úgymond mestereid voltak?

Orbán János Dénes indított el a pályán, az első öt-hat évben ő irányított, sőt, mondhatnám, hogy talán még tovább is. Majd Szálinger Balázs is bekapcsolódott „a nevelésembe” az első kötetem megjelenése után. Most ő az, aki közeli viszonyban van az alkotói munkámmal, ő szerkesztette a legutóbbi kötetemet, ő mondja meg, ha egy veszőt máshová kellene tenni.

Álomban macskát szült a nőm című első kötetedre milyen visszajelzéseket kapsz, hogyan viszonyult hozzá a kritika, na meg az olvasók?

A kolozsvári orgia kulisszatitkai

Beszélgetés Márkus Andrással

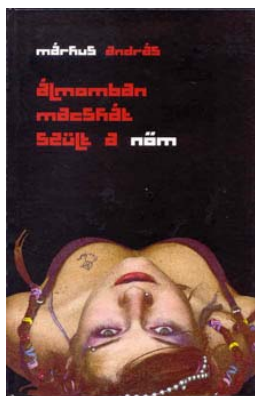
Az első kötetemmel megtörtént egy olyan dolog, amit kevés első kötet mondhat el magáról: elfogyott. Az első könyveket (az Előretolt Helyőrség sorozatból) jelenleg ötszáz-hatszáz példányban adják ki, ami első hallásra nagyon kevésnek tűnik, de még ez is nagyon ritkán fogy el. Azt hiszem, hogy a sajátomon kívül Nagy Koppány Zsolt könyve ment még hasonlóan. Az a tény, hogy mind megvették, sokkal nagyobb elismerés, mint hogy pár vájtfülű kritikus pozitívan reagál rá. Persze ettől függetlenül érték támadások és dicsérek egyaránt. Jó, hogyha vita van körülötte, sokkal jobb, mintha nem születik semmiféle visszhang.

Kis szünet, aztán jött a második könyv, Ki lesz a barna lányban?, ugyancsak az Erdélyi Híradó Kiadó Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy sorozat gondozásában. Úgy látom, tematikában és stílusban sem áll távol egymástól a két könyv.

Az elsőre talán picit intenzívebben készültem, a másodikra mondhatom azt is, hogy hanyagabb volt. Ugyanakkor átfogóbb is, hiszen a második hat-hét év munkája, ezért egy teljes stílusváltást foglal magába. Bár azt mondják, hogy a második kell legyen az erős könyv, én nem hiszek ebben. Erre nem született annyi reakció, de mondjuk arra az egész sorozatra sem. Akkor egyszerre kb. tíz könyv jelent meg és egyiknek sem lett semmiféle visszhangja, tehát lehet, nem a könyvekben volt a hiba.

Nemrégiben A kolozsvári orgia című könyved is napvilágot látott az Ulpius-ház gondozásában. A könyvet a Budapesti Könyvhéten is dedikáltad. Miért döntöttél úgy, hogy Magyarország felé kacsingatsz?

Nem én kacsintottam Magyarországra felé, hanem ők felém. Az Ulpius-ház egy olyan kiadó, amely eljuttatja a köteteket az olvasókhöz – és ez egy olyan szempont, amit nagyon sok szépirodalmi kiadó egyre inkább szem elől téveszt. Annak a jelenségnek lehetünk szemtanúi, hogy a szépirodalmi szerzők "körbeolvassák" egymást, és nincs reális olvasóközönség. Eljutott hozzájuk az első két kötetem, majd "kihalásztak", Szálinger Balázson keresztül felvettük a kapcsolatot és felajánlották, hogy kiadnák a verseimet, majd később a *Paraszttartók* kézikönyve című regényemet is.

A kötet anyaga tulajdonképpen válogatás az első két könyvedből, illetve egy új ciklust, az Az asszonybőr kabátot is magába foglalja. Miért nem csak új verseket tartalmaz a könyv, miért kerültek bele a régi írások is?

Igaz ugyan, hogy most jelenik meg a könyv, de annak leadása valamikor tavaly októberben volt. Az utolsó verseskötetem,

amelyben az utolsó cseppig szinte minden benne volt, tavaly júniusban jelent meg. Ezért válogatás a könyv, az utolsó ciklus pedig azt a 10-15 új verset tartalmazza, amelyeket a második kötet megjelenése után írtam. A másik oka pedig, hogy az első két kötetem egyáltalán nem jutott el a magyarországi olvasókhhoz. Tehát úgy is tekinthetünk erre, mint egy magyarországi bemutatkozó kötetre, ha úgy tetszik – első kötetre.

A kötet címadó verséhez mottónak egy Rimbaud-idézetet használsz, mégpedig azt, hogy "az erkölcs az elme gyengesége". Mennyire áll közel hozzád Rimbaud?

Rimbaud természetesen egy költő-hatalmasság. Szeretem azt is, ha egy költő emberként, személyiségként is megnyilvánul – nekem talán ez a szimpatikus az egész Rimbaud-történetből. Érett irodalmat művelt 16-17 éves korában is, ez az, ami megfogott benne.

Egyetértesz az "erkölcs az elme gyengesége" mottóval?
Teljes mértékben.

Az Ulpius-háznál egy másik, a Paraszttartók kézikönyve címet viselő könyved is megjelenik. Mikorra várható ez? Arról is mesélsz, miért próbáltad ki magad a prózai műfajban is?

A Paraszttartók kézikönyve blogként indult, ez a könyv a Parasztfigyelő blognak a gyermeke. A blogot eleinte Szálinger Balázssal kezdtük el írni, majd pár bejegyzés után magamra hagyott. A történet egy veszedelmes, már szinte viccesen kegyetlen uralkodó elméjében játszódik, aki a parasztnévelés fortélyairól számol be az olvasónak, mesél el történeteket. Félreértés ne essék. Senkinek sem a földművelő nagyszüleit akarom gyalázni ebben a könyvben. Aztán jött az Ulpius-házzal is a szerződés, így már tudatosabban álltam neki megírni a könyvet. S mint tudjuk, a határidőnél jobb múzsa nincsen. Rettenetesen jó hatása van az ihletre annak, hogy szerződés alatt dolgozik az ember, tehát van határidő, nem ugyanaz, mint amikor eszedbe jut valami és feljegyzed egy cetlire. Ha határidő van, dolgozol naponta több órát, tudatosan, rendszeresen – és ez nagyon sokat segített nekem. Ha azt mondja valaki egy éve, hogy három hónap alatt fogok írni egy kétszáz oldalas regényt, akkor szemberöngöm, de valahogy mégis összejött.

Kinek szánod a kötetet, van megcélzott olvasóközönség?

Nyilvánvaló, hogy annak a stílusnak, melyet én művelek, az olvasói is többnyire fiatalok – legalábbis gondolkodásukban mindenképpen. Viszont most dedikáltam a budapesti 82. Ünnepi Könyvhéten, és nagy meglepetésemre egy idős hölgy is odafáradt, aki úgy hetven év körül lehetett. Az ilyesmi mindig kellemes meglepetés.

A Kolozsvári Ünnepi Könyvhét kapcsán is kérdezem, hogy a kortárs alkotók könyveire mennyire van igény a fiatalabb generáció körében. Mennyire olvasnak az emberek manapság?

Magyarországon figyeltem fel leginkább arra, hogy nagyon sok oldalzsebben állandóan ott van egy könyvecske, és olvassák, metrón, villamosra várva, stb. Lehet, hogy nekünk is szükségünk lenne egy metróra, hogy az emberek elkezdjenek olvasni. Sok elmélet van arra, hogy az olvasás kimegy majd a divatból. Én nem hiszek ebben.

Kivel olvasnád fel szívesen a Kolozsvári orgiát illetve a Paraszttartók kézikönyvét?

Mindazokkal szívesen felolvasnék, akikkel eddig tettem. Nyilván az ember megválogatja, hogy kivel olvas fel. Ha rangon aluli szerzőkkel kerül össze az ember (bár ehhez talán még fiatal vagyok, hogy valakit is rangon alulinak tekintsek), kitűnik közülük, ha pedig híres szerzőkkel olvashat fel, akkor az nyilván egy megtiszteltetés.

Varga Melinda

Onagy Zoltán: *Tíz éve halt meg Szervác József költő, egy kicsit prózaíró is. Tudom, az élet pörög, a látvány és az emlékek kopnak, tíz év hosszú idő, mégis kérdezném, megtartottál-e magadban egy olyan képet, ami Szervác említésekor beugrik, eltolja az időt, és látod, mintha ma volna?*

Tóth Erzsébet: Több képem is van Szervácról, olyan ember volt, akit nem lehet elfelejteni. Legtöbbször hiány formájában fordul elő: Mit szólna Józsi ehhez vagy ahhoz. Persze, nem szólna semmit, röhögne. És lerészegedne. Van az emberi létezésnek egy olyan mélyrétege, ami néha felvillantja: „Nincsen remény.

Árulásnak érezte volna

Beszélgetés Tóth Erzsébettel Szervác Józsefről

Nincsen remény“. Ő ezt érezhette meg akkor, amikor nem akart menekülni az alkoholizmusából. Azután meg már késő volt, amikor már esetleg akart volna. Lenézett minket, Zalánt, Cypriánt, engem, akik valahogy kikászálódunk az alkohol fogságából. Legalábbis igyekeztünk. Legelőbb képem az, amikor a nyugdíját intézte, és véletlenül találkoztunk. Pár szót beszélünk, és én mentem tovább. Ez volt utolsó találkozásunk.

OZ: *Az ember, aki ismerte szinte a kezdetektől, mint például én, nem hajol az általánosan elfogadott vélekedésre, hogy a Kádár-kor hősi halottja. Költő volt, aki másként látta az életet, a veszélyeit is másképpen érezte. Közben ismerünk költőt, aki civilként vezényli az életet. Ez annak köszönhető, hogy Szervác alkatilag más?*

TE: Semmi hősi nincs a halálában. „Éltem, s ebbe más is belehalt már.“ Vagy pedig minden ember hős, aki naponta ütközteti magában az igazságot a hazugsággal. A hidegháború jobban gyilkolta sorainkat, mint az igazi háborúk. Hiszen nézd meg a nemzedékünket. Élünk még ugyan, de már régóta haldoklunk. Viszont néha azt érzem, mintha szándékosan nem akart volna kiemelkedni a legnyomorultabbak, a legszegényebbek közül.

Árulásnak érezte volna. Holott nagyon is tudta értékeit, ahogy mi is erősítettük benne, hogy szükség van rá, mint barátra, mint költőre. Bár, ő barátnak nem volt jó, milyen barát egy alkoholista? Részeg vagy másnapos. Ezt még egy szerelmes sem bírja, nemhogy egy barát. Mindig be kellett rúgni vele, vagy ott hagyni. Nem volt meg benne a képesség: civilként létezni. Olyan mértékű zsigeri elutasítás volt benne a civil élet kellékei, alkalmazkodás, megalkuvás iránt, hogy kár is lett volna erőltetni. És persze iszonyú gőg: én vagyok a költő. Ahogy az is volt. Miközben, talán furcsa ezt így leírni már: jó ember volt. Ebben biztos vagyok.

OZ: A húsz év alatt kétszer találtam őt paradicsomi körülmények között, amikor minden klappolt, minden működött körülötte a Bajcsy Zsilinszky úti házban, egyébként állandó bolondokháza vette körül. Korrektor és kiadói olvasószerkesztő volt éppen, ebből élt, és hihetetlen szívósan harcolt a nyomdahibákkal, ki se lehetett robbantani a munkájából. Nem tudott, vagy nem akart különbséget tenni ideális és ideális közt?

TE: Egyszer, pár hónapig nem ivott, amikor a Mi fájna című közös estünket készítettük elő Csajka Gábor Cypriánnal hármashban. Akkor olyan volt, mint egy profi. Volt miért fegyelmezettnnek lenni, és ő ezt természetesnek tartotta. Tehát ha munkát, feladatot talált, akkor ő alárendelte magát. Az a baj, hogy nem sok ilyen feladat volt akkor, és még egyszer mondom: érezte az egész értelmetlenségét, reménytelenségét. És megélte még azt is, hogy a költészetét egyszerűen lesöpörték az új kritikusok. Nem hiszem, hogy egyszer is leírták volna a nevét. Pécsi Györgyi a Nagyításban legutóbb írt róla, és máskor is, te is tudatosan emlegeted, tudom. De ez kevés. Ott kellene lennie a Márai program könyvei között a verseinek és a prózáinak, amelyeket én Tar Sándor és Hajnóczy mellé tartozónak gondolom. Ez lenne az ideális.

OZ: Ha egyáltalán, akkor úgy emlegetik súlyos malíciával, mint aki nem talált ki semmit, egyszerűen folytatta József Attila életművét. Hogyan nem jut(ott) soha eszembe Szervácot olvasva, hogy J. A. leszármazottja volna? Ha már előd, akkor inkább Ladányi, és némely Baranyi Ferenc a hetvenes évekből. Miközben Szervác keserű hangszerelése forradalmi. A hetvenes-nyolcvanas években kifejezetten ellenjavallt a forradalmi hang, ha ma élve, amikor szinte a hajnalok is forradalmiak, ha ma jönne ezen a sávon, elfogadná a szakma?

TE: Erőteljesen más volt, mint körülötte mindenki, kemény és pontos. Nem ismertem nála fegyelmezettebb költőt. Mégis, mit kellett volna kitalálnia? Megadatott neki a szegény, munkássorból származás, és egy olyan területre merészkedett, ahol többnyire bölcsészek nyüzsgögnnek, értelmiségi ősökkel. Az az élet és életpélda, amit ő kapott, plusz a valóság irgalmatlan ellentéte a szólamokkal (Munkás-paraszt kormány!) szemben éppen elég költői robbanótöltetet adott neki. Csak abban hasonlít József Attilára, hogy személyes létezése leképezte a kor legégetőbb visszásságait. Sajnos,

az eltelt tíz-húsz év azt bizonyítja, hogy most már az ebből a körből kikerülő ifjaknak még annyi esélye sincs, mint Szervácnak volt. Ő még utoljára kiáltott egyet: Én Szervác József Itt vagyok!

Hogy ma elfogadná-e a szakma, az a szakmát minősíti. Szerintem észre sem venné. Puha, párdücléptekkel közlekedő írókat udvarolnak körül, ő meg egy bivaly volt. Azt mondanák rá, elavult az a költői szerepfelfogás, amivel ő rendelkezett, sötétség uralkodik nála, és hagyja a társadalmat saját mocsarában fuldokolni. Óvakodjék. Ez nem a költő dolga. De hát ismered a kánonokat. És különben is, miféle forradalmi hajnalokról beszélsz? Csendesek a hajnalok. De ha úgy érted, volna miről írnia, akkor persze volna. Belehalna másodszor is, sokadszor is.

OZ: Nem ismerem jól a fiatal költészetet, akad köztük, aki Szervác modorában beszél?

TE: A modor szinte lényegtelen. Az életanyag a fontos, és az majd megtalálja a hangot. Eleinte, ahogy figyeltem a fiatalokat, egyedül Jónás Tamásnál jutott eszembe, hogy Szerváchoz mérhető tehetség, de aztán elment másfelé. Ez persze csak benyomás. Olyan nagyon én sem ismerem a fiatalokat. Nagyon finom, kidolgozott, okos verseket írnak a jobbak, csak épp az indulat, a szikra hiányzik. Amitől nekem felparázlik a papír. Különben lehet, hogy létezik már ilyen költő, és ír is, csak nem tudok róla. Iszonyúan megoszlik a nyilvánosság, össze sem lehet hasonlítani azzal, amikor mi indultunk.

OZ: A napokban kezembe került vékonyka prózakötete a Hungarovox kiadta Végnapjaim története, elolvastam újra, immár sokadszor. Ritmusában, fel- és alépítményeiben, szóhasználatában, cselekménykezelésében ugyanaz a keserűség, ugyanaz a szikrázó tehetség. Nem mellesleg: üt. Látható, ha sikerül lelassulnia, talál egy zugot, ahol minden rendben a munkához, az emlékezetes vers-életmű mellé írhatott volna egy emlékezetes és érvényes szociografikus prózai életművet is. Hogyan nem fogta fel, fontos, amit csinál, és hogyan nem értette meg, hogy csak az élő képes folytatni a megkezdett művet?

TE: Igazán nem tudom. Senki nincs tisztában saját értekeivel egy olyan szellemi életben, ahol csak a bandához tartozás számít. Szükség lenne a toleranciára a másik nézőponttal szemben. Mennyit beszélünk a másságról!? De amikor valaki kirí a körből, nem fogadja el a valakik által felállított szabályokat, akkor bőszen elhallgatják, mintha nem is létezne. Ez a leghatásosabb megsemmisítés. A végnapjaim története, még egyszer mondom, Pécsi Györgyit idézve: Világírodalmi szintű novellisztika. Hagyjuk is a szociográfiát. Kész, megírta, olvasható. Csodálatos olvasmány bármilyen utókornak. De egy csöndes, otthoni zugban, családban, az unokáival játszani, és közben írogatni – őszintén szólva nehéz elképzelni. Neki más sors adatott.

Onagy Zoltán: Tíz éve halt meg Szervác József költő, egy kicsit prózaíró is. Tudom, az élet pörög, a látvány és az emlékek kopnak, tíz év hosszú idő, mégis kérdezném, megtartottál-e magadban egy olyan képet, ami Szervác említésekor beugrik, eltolja az időt, és látod, mintha ma volna?

Mányoki Endre: A Mozgó Világ 1982. augusztusi számában jelent meg Szervác verse, a *Történelmi tanulmány* – Kroó Gusztáv

Tovább magamnál nem jutottam

Beszélgetés Mányoki Endrével Szervác Józsefről

szobafestő emlékének címmel. Decemberben már az idegen kéz szerkesztette MV-szám jött ki, vége volt annak a szellemnek, amit – akkor is így láttuk – a Szervác-vers, ő maga, és ez a költészetfelfogás nagy mértékben jellemzett, s amelyhez persze egyéb radikális alkotói magatartások is társultak. Ő tudta, mekkora horderejű verset írt, mennyire létbe, közösségi tudatba vágóan fontosat. És mi is tudtuk, hogy ezzel a

közléssel csak még pontosabban jelöljük ki a céljainkat, s vállaljuk a következményeit.

Szervác akkortájt gyakrabban járt a Bertalan Lajos utcában (A "régi" *Mozgó Világ* szerkesztősége – a szerk.), nálunk, és sokkal hosszabban időzött. Körbekocsmáztuk a "hivatalt", persze, de a közös szobában is állandóan ücsörgött valaki, a várható fejleményeket latolgatván. Hihetetlen ma ezeket a filmeket az agyam burkán levetíteni: halottak, egymást azóta elveszített sorstársak, mindig és kizárólag egymás felé tett mozdulatok képei peregnek. És az elherdált esélyek fölfoghatatlan drámája a függöny. Tíz évvel később gördült le, de akkor végleg.

OZ: Az ember, aki ismerte szinte a kezdetektől, mint például én, nem hajol az általánosan elfogadott vélekedésre, hogy a Kádár-kor hősi halottja. Költő volt, aki másként látta az életet, a veszélyeit is másképpen érzékelte. Közben ismerünk költőt, aki

civilként vezényli az életet. Ez annak köszönhető, hogy Szervác alkatiilag más?

ME: Kádár-koroknak nincsenek hősi halottjai. Halottai vannak, akasztott kamaszok, öngyilkosságba hajszolt családapák, elrongyolódott testek – amerre a szem lát. Hősei nincsenek – tessék a fent említett verset elolvasni. Ilyen korokban felőrlődni lehet, vagy valami eszmény (éthosz, mondják csinos szóval), saját szellemi program mellett makacsul kitartani. S lehet közösségeket keresni, mert ilyenkor a közösségek is képesek individuumként viselkedni. Szervác költő volt, de ez csak az origópontja. Következetes volt és céltudatos, s noha a költői céltudatosság nem azonos a társadalmi programossággal, a kettő időről-időre képes az együttműködésre.

Hogy alkati kérdés-e "veszélyesen élni"? Czeizel mester egész könyvet szentel ennek a problémának, mégse jutunk a megoldáshoz sokkal közelebb. Az alkotó munka rendkívüli kockázat, sokszor, legtöbbször maga az alkotó sincs tisztában vele, amikor ezt a létmódot választja, mekkora. S hogy miben fog a személyes élete ellen fordulni? – nem tudható. S hogy a veszély ellenében milyen önóvó technikákat lehet kialakítani, az a legkevésbé tervezhető. Szervác azok közé a művészek közé tartozott, aki – mint a korai idők orvosai – magukon próbálták ki felismeréseik hatását. Ebben a folyamatban pedig más nem, csak a test lehet a vesztes.

OZ: *A húsz év alatt kétszer találtam őt paradicsomi körülmények között, amikor minden klappolt, minden működött körülötte a Bajcsy Zsilinszky úti házban, egyébként állandó bolondokháza vette körül. Korrektor és kiadói olvasószerkesztő volt éppen, ebből élt, és hihetetlen szívósan harcolt a nyomdahibákkal, ki se lehetett robbantani a munkájából. Nem tudott, vagy nem akart különbséget tenni ideális és ideális közt?*

ME: Jó, akkor a fentebb elmaradt anekdota helyett, a komor hangulatot oldandó, elmesélem:

Nem tudom, kinek a könyvét korrektúrázta valamelyik jól kisámfázott kiadónak, de úgy rémlik, a költőóriás a mézes pálinkán tartott hivatásos osztályforradalmárok egyike volt. S annyira szar, hogy Jóska a krúda végére odaírta: "Szabolcska és Szandokán*, átlátok a szándokán". S tudjátok meg: akkoriban nem csak "ellenzéki magatartásért" meg hasonló kilengésekért járt szilencium, hanem a segédmunka során elkövetett politikai vétségért is – hónapokig nem kapott éhbér-melót sem.

OZ: *Ha egyáltalán, akkor úgy emlegetik súlyos malíciával, mint aki nem talált ki semmit, egyszerűen folytatta József Attila életművét. Hogyan nem jut(ott) soha eszembe Szervácot olvasva, hogy J. A. leszármazottja volna? Ha már előd, akkor inkább Ladányi, és némely Baranyi Ferenc a hetvenes évekből. Miközben Szervác keserű hangszerelése forradalmi. A hetvenes-nyolcvanas években kifejezetten ellenjavallt a forradalmi hang, ha ma élve, amikor szinte a hajnalok is forradalmiak, ha ma jönne ezen a sávon, elfogadná a szakma?*

ME: Aki ezt a denunciáló vádat kiötölte, kérem szépen: folytassa "egyszerűen" József Attila "életművét"!

Ezek csak szavak: konstrukciós perek vádiratában képesek ölni, másként szálnalmasak csupán. Megkapta Nagy László is, kapott hasonlókat Németh László is, mások is, eleget. Semmiség a valódi, nagy ütközésekhez képest. Amiben neki igazi társai voltak Ratkótól Utassy Józsefen, Veress Miklóson, Baka Istvánon át Tóth Erzsziig és Zalánig (csak hogy a megkérdezettek is közelebb kerüljenek a mondandóhoz). De aki nem ebben a JA-hagyományban lelte föl a helyét, azok közül is nagyon sokan az ő rokonai: Endródi Szabó Ernő, Bari Károly, Géczi János – ne kelljen sorolni. Ladányi talán igen, Baranyi biztosan nem.

Visszatérve a kirekesztés-elutasítás komédiával határos helyzetéhez, egy másik anekdota. Devecserit (akiről nyilván senkinek nem Szervác jut először az eszébe) behívták anno "a minisztériumba", óra-percre. Nem fogadta az illetékes (a nevét tudom, de nem mondom, legyen elég annyi, hogy beszélő). Megismétlődött, ugyanúgy. Végére a költő felállt, s közölte a titkárnővel: "Mondja meg a főnökének, kedves, hogy én még akkor is Devecseri Gábor leszek, amikor ő már csak egy latin tagadósó." Tehát: nem a hagyomány számít. Hanem a költészet.

OZ: *Nem ismerem jól a fiatal költészetet, akad köztük, aki Szervác modorában beszél?*

ME: *Van-e vagy nincs: érdektelen, ha modor.*

OZ: *A napokban kezembe került vékonyka prózakötete a Hungarovox kiadta Végnapjaim története, elolvastam újra, immár sokadszor. Ritmusában, fel- és alépítményeiben, szóhasználatában, cselekménykezelésében ugyanaz a keserűség, ugyanaz a szikrázó tehetség. Nem mellesleg: üt. Látható, ha sikerül lelassulnia, talál egy zugot, ahol minden rendben a munkához, az emlékezetes vers-életmű mellé írhatott volna egy emlékezetes és érvényes szociografikus prózai életművet is. Hogyan nem fogta fel, fontos, amit csinál, és hogyan nem értette meg, hogy csak az élő képes folytatni a megkezdett művet?*

ME: Kérdés, állítás összekeverve. Mi az, hogy "sikerül lelassulnia"? Az ilyen alkotói létnek (s magának az alkotói létnek eleve) a pulzálás a természete. Olyan belső ritmus szerint, amiben nem a veszélyérzet aktuális mértéke diktál, hanem az éppen megélt állapot formai-nyelvi-

ZALÁN TIBOR

ÉS NÉHÁNY HAIKU

pipacs-rianás
szurokba mártott szívben
ragyog a nemlét

★

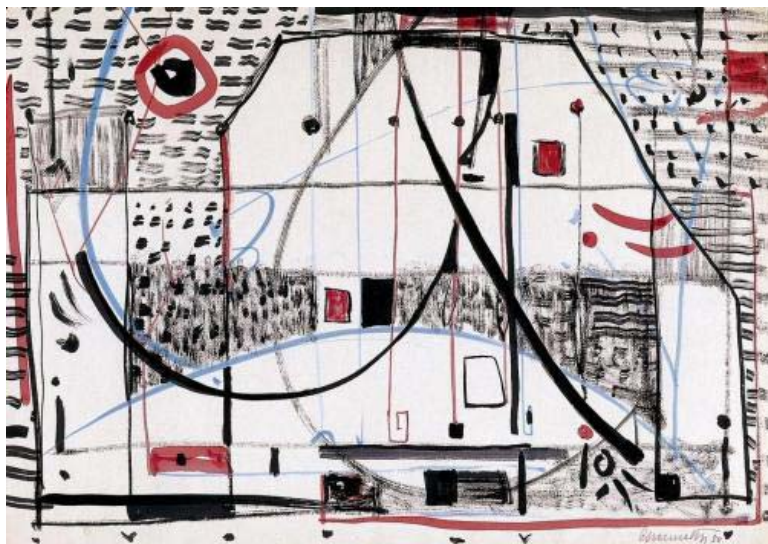
semmit sem felejt
eltékozolt időkről
sohasem beszél

★

Leülnek Nézik
egymást Közben az idő
lombja elpereg

★

Az idő lombja
elpereg míg ülnek a
sírás peremén

ACSAI ROLAND

A RACKAJUH

Bégető vásárfia,
 Egy gyapjas kisbárány.
 Ez az apró, fekete
 Vasreszelék
 Akkorát ugrott,
 Amikor leengedték az utánfutóról,
 Mintha magához rántotta volna
 Az égi mágnes.
 Aztán nőni kezdett.
 A koponyája templomában
 Lakó isten
 Csavarhúzóval a kezében
 Minden nap húzott egyet
 Csavart szarván –
 Egyre mélyebbre csavározva őt
 A létezésbe.

PAYER IMRE

SZÍNVÁLTÓ

Állandó, színváltó szerkezet.
 Alatta a híd tartóvázának ívei.
 A korareggelien telt fényben
 - pompás tehéncsorda-hátak –
 hatalmasan húzódnak a folyónak felette fölfelé.
 Koradélutánra összetöpörödnek.
 A benzingőzös tumultusban
 a vas pórusa piszkos-olajos
 verejtékcseppet izzad.
 Ő, a kalóznak kényszerült lovag,
 még mindig a buszmegállóban
 álldogál. Figyel. Várakozik.
 Ha szétvetett lábakkal, feszes derék
 feltekint a reggeli égre,
 az éjszakait is látja.
 Ha éjjel fúrja fölfelé a látást,
 megpillantja a hajnalit.

A versekhez társakat Gyarmathy Tihamér festményeiből
 válogattunk a Terminartors oldalairól

Mányoki Endre

Holt költők társasága

BARTA SÁNDOR

(Barta) ha ezerszer is tiltakozik ellene: nem a forradalom költője, hanem a hontalanságé, nem a hívő és akaró 'új ember' ösztönösségé, hanem a semmiben nyugtot nem lelő, semmin ujjongani nem tudó fáradt és hitetlen lelkek blazírtságáé; világmegvető gesztusa nem az erejének biztos tudatában fölényes vagy az eszméi világmegváltó voltának megingathatatlan hitében elszánt emberé, hanem a félszegé, ki zavarát és feszengését az arrogancia köntösébe bújtatja — tagadhatatlanul szellemes, csípős és imponálóan merész arroganciába. (Ignotus Pál, Magyar írás, 1922)

PRIMITÍV SZENTHÁROMSÁG

Ég kék, fű zöld, mosónő tüdővész, a péklegény a mosónő fia, a prostituált a mosónő lánya
s ők mind, mind benneállnak a reggelben, a reggel pedig szétragyog a látóhatáron, a látóhatár beöltözködik a hegyekbe, a hegyek beleernyednek a városokba, a városok fölött sűrű masszákban tömbösül a füst, a füst, a kén, a hó.
Mosónőre várnak a felpúpozott teknők, a teknők köré felnyargalnak a falak, a vörös vasdromedár is odanyerít, a csöbrök és az üstök is lemordulnak a zsinórpadrásról és kanyarog a gőz, a gőz, a tűz, a víz.
A péklegény addig belisztezi a fejét, a péklegénynek kiöklösödik a melle,

a bordái alól versenyt gyalogol a könny,
s az inasok végigtörlik a cuppanó tésztákkal,
és a tetőről zuhog a liszt,
és a padlóból bugyog a víz,
és a tűz ki akarja ásni a falakat és néha beleharap a levegő mellébe,
és a higany harapja az üveget
s a vér harapja a bőrt,
a konyhákban pedig folyton dagasztanak -
Jézus!
a tűz, a konyhák, a liszt.

Az utcákon égig nőnek a cselédlánnyok és két sárga folt röhög a hónuk alatt.

És a mosónő már csak két hétig fog élni, mert 320
ember megint beleesett az okkerbelű sárba
Jaj!!!

Az ablakokból rövidnadrágosokra kimumuskodnak a prostituáltak,
az egyik prostituált a mosónő lánya
és szép, kifésült maszkot dug ki az ablakon,
mert az ő feje a mosónő feje,
a mosónő feje: ráncos alma.

A mosónő keze is ráncos,
és most pörög és forog és dörgöl,
és nincs is neki feje,
mert a tüzes vasdromedár az ő feje,
mert a sok vizes rongy az ő törzse,
mert a két csőbör az ő lába,
füst pipázik a szeméből,
és a fülével lát,
csak a két keze dominál,
a két keze dominál.

A prostituálnak bársonyból gyalulták a kezeit,
a prostituált vörös hasakat szokott gyűjtogatni,
és kövér bácsiknak országutat csiklandoz a hátgerincükre,
és akkor térdel
és lobog a haja

és liheg,
és aztán, a nagy, lila boltokban vehet magának vöröset, sárgát és
zöldet.

Bizony.

A péklegény pedig a bátyja,
és a péklegénynek lampionból vannak a karjai
és a feje vörös téglakapu
és a szeme két feneketlen láda
és a füle két kemence nyílója
és nincsen neki orra,
orra.

A mosónő testvére a prostituátnak és testvére a péklegénynek és a péklegény a férfi.

A férfi megy,
a város térdre alázatosodik,
és jobbról megy a dromedár fejű mosónő
és balról megy a maszkfejű prostituált,
és a péklegény fogja a kezüket.
Mert a péklegénynek konyhakésből van a feje
s a hold felkrajcárosodik s a nap lesúlyoz,
és a mosónőnek mézből van a teste,
s a harangok csilingelnek,
s a prostituátnak rakétából van a nyelve,
s a rendőrök a csákójuk hegyén posztolnak,
és a tébolydák zöld szalagokat vonyítanak az égre.
S ők mennek.

Mennek a jeges mosókonyhák fölött,
a vörös műhelyek fölött,
élet és halál fölött,
férfi és asszony fölött,
gazdag és szegény fölött,
és felzendül a hangjuk,
a hangjuk, a hangjuk
vadul.

1918

JAJ

házak megroskadt pilléreitek alól harangozzátok most ki a terekre
a népeket

jaj üvöltések erdők mélyéből vándoroljatok most föl a hegyek
zuhatagaiba

jaj napok csillagok világok és
véres üvegtócsáitokkal ti

Holt költők társasága

nyomorultak a gyárkémények alól

jaj ti sparhertcsövekbe falazott koravén leányzók

JEG JEG VÉGTELEN JÉGMEZŐKÖN

emberek felették házaikról a tetőket

felitták a madarak füttyét

s a mozduló gyökereket kilesték foguk alá a mélységekben

jaj a fekete rongyokból a kóróból és a boszorkák számárfogaiból
ájtatoskodott isten kioltotta a gyermekek száján a szegfűket

Ó emberek!

mindenfajta népek asszonyok hímek homoszekszuálisak és
kéjgyilkosok

én hallok a föld alatt üldögélő óvodák kórusait az orosz síkságokról

jaj jaj

házak és kedves testvéreim ti igavonó barmok és felfűrészelt hasú
konflislovak

jaj álljunk mi ki az országutak elejére az indulók élére

jaj álljunk mi fel a sürgönydrótokra és villámhárítókra a röhej
tábláinak

jaj pacifisták szociáldemokraták keresztények és kommunisták

jaj ti legnyomorultabbul leszorítottak kis tagsági könyveitekkel a
szívetek helyén

jaj jaj

mézbe fulladt argentinai milliárdosok

az orosz pusztákról mélységekről és magasságokról feketén
füstölögnek az éjszakák

jaj új költők forradalmárok selyemkötésű könyveitekkel és
intelligens

szajháitokkal és báli meghívóitokkal és vigalmi délutánjaitokkal

jaj egyéni aranyserbliteken üldögélő anarchisták és erotikus
nadrágtartóban utazó emigránsok

jaj gyémánthasú és bádoghasú pártvezérek

s jaj te végtelen gyalázatos tömeg ki már majdnem összecserélhető
vagy

uraiddal s ki mert küzdöl mindenfajta taktikákkal és
paragrafusokkal

az új óraberendszerért és higiéniaért ezerszer megölted
magadban az embert

JAJ

az Ural felé kínlódó töltések gabonaraktárak és dokkok kiket
lehorgonyoztak a mindenféle bankházak

JAJ

barmok kik vándorolnátok a szabad országutakon a 33 milliók felé
énekelve és tűzszínű zászlókkal

JAJ VILÁG EMBER KIZSÁKMÁNYOLÓ ÉS
KIZSÁKMÁNYOLT

S JAJ EURÓPA
ÓVODÁSAI!

gyalázatosság ég az ereimben

Holt költők társasága

a maguk mértékével mért etikák halála ez a nap
s az államok és miniszterelnökök
s a pápák és forradalmárok címereiben nyaktilók meg női
alsónadrágok röhögnek.

Wien, 1922. az orosz éhínség napjaiban, a világ legelvetemültebb
esztendejében.

IDŐ KRISTÁLYA: MOSZKVA

(részlet)

egy kétfülű ember látomásai 1923-ban
az élet ültetvényeseiről
sorsokról mik tövig égtek s mik gyulladoznak
fehérre meszelt pékekről, kik az öröm máglyái körül hervadnak
feketére

aszott útkaparókról kiket már senki sem tud megkülönböztetni az
országutak

fonnyadt gyümölcsétől

elszánt öngyilkosokról kiket a szabadgondolkodás akrobatái a
felzászlózott

krematóriumok felé fuvaroznak

némbekekről akik a körutak zöld klozeteiben hajózzák le az életüket
a mindent összeszó tengerekre

együgyű lámpásokról mik tört szívükkel az árkok fölé vándoroltak

katasztrófákról mik köré kidőlnek a legnyomorultabb
értelmetlenségek

és az alkohol kék bokrait ültetik el a bányászok szeme alatt

processziókról mik 17 éves lányokból pataksanak a gyárnegyedek
felől

s belesurognak a higiénikus hullamedencékbe

küszöbökről, melyekről új célok

felé indulnak el a gyötrődők

és ajtófélfákról melyek alá összetört szívükkel

megtérek az utak és célok

boldogtalanjai

Holt költők társasága

a házakról melyek mint a realitás sóoszlópai csak állnak mozdulatlan
 és megölik a fiatalok lázálmait s leleplezik az öregek álgyerekségét
 a csöndről és szirupról mely körülfogja mindannyiunk testét
 és ha elmozdulunk nyomtalanul felissza és betölti helyünket
 nyomorultakról és menyasszonyokról kik a templomoszlopok
 aranyhullái alatt találkoznak először
 s aztán többé sohasem látják egymást
 a csöndes sikátorokról a rángatózó körutakról
 a hótöltéseken futó vonatokról mik az agyvelő és a gyorsaság
 metszőpontjait
 énekelik szét a csúcson – s az amerikai dollárkirályokat szállítják a
 petróleumforrások felé
 és a jó emberekről is akik fakóra sírják magukat
 demokráciák ezüstitáljai előtt
 és tudom mindeközben az objektivitás hullái kigyujtják majd
 rögeszméik
 lámpásait
 de én akkor alázatosan mosolyogni fogok
 és felemelem tenyeremet mely üres és sápadt lesz
 és virág lesz a legaluljövők sodrából akiből kifakadtam
 s ahhoz valahányszor hozzányúltam a dolgok nyirkához és az élet
 panoptikumához mint egyetlen mély és emberi masszához
 mindannyiszor
 vissza kellett zárándokolnom.
 Egy vagyok velük mert hordoznak és én hordozom őket
 s mert az ő cement-erezetükben és légszesz fejükben
 a legteljesebb lehetőségek gyertyái ácsorognak.

EGYÜGYŰ ZAHARIÁS, A MEGVÁLTÓ

A grundokon állatok füstölgő hulladéka s a megsebzett szardíniás dobozok között élt Együgyű Zahariás, a Megváltó.

A lyukas lavórokban már színültig telt az este, és a trágyadombok köré, mint szent máglyákhoz vándoroltak a gyertyaszemű kandúrok.

Együgyű Zahariás egy holdsárga esernyő alatt lakott, ott, ahol a mindenféle kondenzesdobozok és a felaprított magzatok patakjai egymásba zokognak, s a sok fűszertelen bádog széles hullámokban hömpölyög a grund tégladokkjai között.

O, Zahariás fűszerkereskedésének partján csak egyetlen fa ácsorgott öngyilkosok cingár kötélmaradékaival s kezek csokraival a lombjai között. S amikor az estében felhúzta a redőnyöket, a kerítések hézagai megvilágosodtak, s a külvárosok csapszékeiből meg a nagy körutak kis bordélyfalvaiból, meg a templomárkádok kolduspadjaiból meg a tenger magas gyárkémények alól jöttek zsákba varrt gyermekekkel, luftballonkönnyű gyomrukkal és mákszemnyi szívükkel a szegények.

Amint óvatosan átléptek, a hasadékokon látni lehetett; némelyik egyszerű villanykörtét hord csak a szíve helyén, s az bizony olyan keservesen világított, mint a kiégett lámpácskák az éjfélutános lépcsőházakban vagy az elhagyott klozetteken.

S aztán jöttek egyenkint és jöttek párosával, és szólanul letelepedtek a partokon. Fönt egy kis homokbuckon a holdfényű esernyő alatt ült Együgyű Zahariás, a Megváltó.

A közeli bérpalotából tizenkettőkor szokta kihajítani a vörös hajú bankár az utolsó pléhdobozokat, és akkor beforradtak a kerítések hasadécai, és tolvajok és rendőrkémek és gyilkosok meg alkoholisták már mind ott ültek mozdulatlan.

Együgyű Zahariás akkor így szólott hozzájuk:

– Mióta magatok közé fogadtatok, csak szegényedni látlak benneteket. Asszonyaitok számlálatlan bevarrt zsákot hordanak partjaimhoz, látom, mellettekben már mákszemnyire zsugorodtak a lámpások, s a gyomrotokban látom az agyagból gyúrt kenyereket. S látom, hogy még azok is meg vannak számozva, és felváltva cipelitek őket. Néha már megálltok a templomok előtt, és hinni próbáltok a túlvilági örömeiben, és hinni próbáltok, hogy talán mégis szénának születünk az aranycsinálók ülepe alá.

Én csak egy egyszerű csavargó vagyok, de mondom nektek, mielőtt szomorúságaim és örömeim vízzé válnának bennetek, hogy ti olyankor összecseréletek a világosságot és a kenyeret termő napot a kiváltázott üleppel. Szavak ízt megelégettem, ideje, hogy széttörjem közöttünk a prédikációk hazug hidait és erotikus ligeteit. Cselekedni akarok értetek!

Így szólt Zahariás, s felemelkedett, vékony lábszárain macskabőrökkel és tenyérszéli mellén zsákhordók rongyaival. Feje sárga volt, mint a csurgatott méz, karjai üveget folytak a levegő hálójában, szája egyetlen zöld sikátor volt.

S amint megindult a törmelékrakások hajszásnyi gerin-

Holt költők társasága

cén, körülötte a kétoldalt morajló tömeggel úgy tetszett, mint egy holdkóros kötél tánchos.

A tömeg eléje, mögéje morajlott, s felmutatta a legsoványabbakat és legformátlanabbakat maga közül.

Így érték a kapuhoz, s ekkor egy alig méternyi, soványka tehén bégetett vágatva feléjük az utca végiből. Mögötte kis emberke futott furkósbottal és az elszakadt madzaggal, amelynek egyik vége a csuklójához volt kötözve, mint a nagyvárosi detektíveknek a bilincs.

Zahariás nevetett, hármat köpött a tehén elé, s az keserves bögéssel eléje alázatosodott.

Zahariás felült a méternyi tehénre, s a két lábára ágaskodó bégető állaton belevágatott az éjjelbe.

Már másfél napja vágattak, s a tehén akkor mondta:

– Amiért nem rugdostad össze a szügyemet, mint akiket idáig meglovagoltam, tudd meg, hogy jó falusi szalonna van az egyik feleimen, a másikon pedig zamatos kenyér van.

Akkor Zahariás így szólt a tehénhez:

– Te tehén, te együgyű tehén, hét éve már, hogy falat nem volt a számban. Amióta megmosdattam szemeimet a városok szomorúságában, a levegő és az este az én táplálékom. Én most a vörös bankárok közt is a legvörösebb hajúhoz akarok eljutni, hogy beszéljek vele a világ sorsáról.

A vékonyka tehén akkor így szólott urához:

– Rántsd meg, uram, a farkamat, hogy irányt változtassunk, mert bizony a legvörösebb bankár a tenger irányában lakik, s onnan is egy kiáltásnyira.

Zahariás megrántotta a tehénke farkát, s akkor egyszeriben sápadt tűz hullott ki a tehénke farka alól, s ők egy pillanatra eligazodhattak a beláthatatlan éjjelben.

S a harmadik este egy hatalmas város fölé értek, s csak látták, a házak tetői le voltak görbítve, hogy a felhők szépen elkormányozhasanak, s a tornyok elásottan dideregtek az utcákban.

Akkor a tehénke leszállott az egyik legcsöndesebb utcába, s az bizony gumiból volt, s a járdákon elektromos szőnyegeken karosszékek futottak kövér urakkal és csupa száznyolcvan centiméteres rendőrökkel. A kertes házak falaiból pedig ezüst gyertyatartók világítottak, s az egész úgy nézett ki, mint egy csöndes, egyenlő hőmérsékleten tartott folyosó.

Akkor a tehénke egyet rittyentett, s menten száznyolcvan centiméteres rendőrré változott, s föl és alá kezdett sétálni az egyik legvilágosabb palota előtt, és egészen úgy tett, mintha nem is tehénhúsból lett volna, s mintha a másik nyolcvan társával a palota kapuját kellene őriznie.

Zahariás pedig belépett a kapun, s amint az ócska és bűzös macskabőrökkel a térdein a ház előcsarnokába ért, a kipúderozott szolgálk hónaljukig húzott fehér harisnyáikban sóbálványokká meredtek, s a

kapus is sóbálvánnyá meredt a kerek ablakocská mögött, amint kezét éppen a tűzjelző harangocskára emelte, és sóbálvánnyá meredt, és hallani lehetett, amint megrepedezett a frakkba öltözött borbély is, és a szép fehér szappanhab megüvegesedett az

ezüstcsészéjében, és sóbálvánnyá merevedtek és kiejtették cilinderük alól a lopott ezüstkanalakat és a kikalligrafált aktákat a különböző országok nagykövetei, akik az aranyozott előszobákban állodogáltak, és a két küszöb alá elhelyezett rendőrfőnök is sóbálvánnyá meredt, és hallani lehetett pisztolyaik tompa kongását, és bizony csak füst kanyargott ki belőlük.

És akkor belépett a szobába, és a forróságban született madárnyi növények kókadtan leernyedtek a macskabőrök naftalin szagára, és a csillárok között tenorozó kanárik is csak sárga homokot szitáltak fel a torkukból.

A legvörösebb bankár egy fogorvosi székből ült a terem közepén, s a szék oldalán srófok

voltak, s föl és le lehetett a széket kormányozni. Amikor Zahariás belépett, a fogorvosi székből ülő legvörösebb bankár épp csavarintani akart az egyik srófon, hogy a padló alá süllyessze magát, de a srófok nyekkenve visszafelé forogtak, s a szék mozdulatlan maradt.

Zahariás illedelmesen levette a sapkáját, a remegő vörös hajú ember elé lépett, s így szólt:

– Add ide aranyaidat, add ide a földeket, add ide a pékboltokat, add ide a partok kerítéseit, add ide a bányákat, a feltáratlanokat és a feltártakat, add ide a börtönök alagútjainak kulcsait, a mérnökeidet és orvosaidat, a tengereket és a sivatagokat, sárga téglahalmazaidat a városokban és egereknek való odúidat a falvakban. Eljöttem, hogy kezembe vegyem a világ sorsát, a házakat visszabontsam téglákká, a tengereken egy órára megállítsam a hajókat, a gyárakban a hajtószíjakat, a bankokban a telefonokat és írógépeket, az országutak drótjaiban a táviratokat, a nemzökben a nemzés vágyát, és újonnan kezdjenek el mindent, hogy minden újonnan kezdje sorsát, ember emberét, állat állatét, fű fűét, kő kőét.

A vörös hajú ember szemeiben ijedten lobogtak a zöld kanócok. Egy szélütött kínjával és egy agyalágyult röhögésével próbálkozott felegyenesedni.

Holt költők társasága

Zahariás akkor odalépett a székhez, s a karfáról lelógó két villanydrótot szépen bekapcsolta a vezetékekbe, s akkor egyszeribe röpködni és illatozni kezdtek a növények, s a kanárik kórusosan felzokogtak.

A legvörösebb hajú ember, mint egy kiégett, fehér mészhasáb, lezuhant a padlóra.

Zahariás ekkor meglátott a széken egy kis agyonlapított bádogszelencét, abban pedig egy szál papíron, egy aranyforint feküdt. A forintot megköpdöste, elásta a mellébe, s a harsogó madárzengésben indult ki vígan a palotából. Kint csak végigszagolt a sok száznyolcvan centiméteres rendőrön, s a kilencedikben megérezte a tehénszagot.

A rendőrök még alig tértek magukhoz, amikor ők már a házak fölött repültek újból, s a csillagok megkövéredett arccal lobogtak fölöttük.

A hatalmas grunden már tengernyire dagadt a nép. Itt-ott kórusok zengtek föl, s bágyadtan visszaernyedtek a csöndbe. A szorongásig tele térség fölött forrón gőzölgött az éjjel.

Ekkor az ég keleti aljából ökölnyi fényesség úszott feléjük, és egyre emelkedett és egyre teltebben világított le a mélységbe.

A tömeg lábujjra állt, szónokok emelkedtek ki belőle, s a megváltó jövetelét hirdették elcsuklón. Asszonyok kifejtették a zsákokból még lélegző magzatjaikat, alkoholisták meggyújtották a leheletüket, és szép zöld erdőket énekeltek maguk fölé. S az ökölnyi fényesség egyre közeledett, és kék volt, mint a kemencék tüze, és ragyogott, mint a megfagyott vér.

S ereszkedett lefelé, és toronymagasban hirtelen megállott.

S akkor látták, Zahariás volt a méternyi tehénkén, s a macskabőrök naftalinja elterjengett az estében.

S Zahariás így szólott hozzájuk:

– Örvendjetek, ti tolvajok, tüdővészesekek, gyilkosok és alkoholisták, mert meg akarok váltani mindannyiutokat. S akinek eddig nem adatott meg asszonya emlőin örvendezni, mert gyárakban csurgatta el karjai erejét, ma új karokat és mindenfajta új emeltyűket és dinamókat vásárolhat magára, és akinek nem adatott meg tele lopni feneketlen zsebeit a legdrágább holmikkal, ma csengő aranyon kifüstölheti a belvárosok legfinomabb áruháztulajdono-

sait, s akinek nem adatott meg eloltani mellének és agyának szomját a csapszékekben, ma a sárgaréz vízvezeték-csövek és betapasztathatatlan források alá feküdhét, amelyekből a legtisztább borok harmatoznak, s akinek nem adatott meg megtisztálkodni a meggyilkolt és felrobbantott uralkodók és hentesek emlékéitől, ma megfürödhét az országutak porában, s bizony, újjá fog születni. Mert a megváltás első napja van ma, amikor a szegények maguk közé veszik a bemocskolható aranyat, s magukra vásárolják az élet minden jóját és bölcsességét.

Menjetek hát ki, emberek, vegyétek magatok közé az élethez szükséges kenyeret és bort, és énekeljétek a teljesülő életéről.

S akkor Zahariás valami hatalmas fényességet vett ki a tehénke szájából, ez pedig az aranyforint volt, amely megnövekedett a tehénke nyálában, és mint a frissen sült kenyeret, a tömeg fölé aprította.

Az arany csurgott szakadatlanul, s megduplázódott a tenyereken.

Zahariás pedig újból felemelkedett, s testének fogyó fénye néhány pillanat múlva kihuny a déli égbolt alján.

Már újból éjjeleket és nappalokat röptek, s a harmadik éjjel egy fehérre meszelt város fölé értek. A házak alázatosan gubbaszkodtak, s a tornyok és a hegydombra épített felzárslózott palota derülten posztoltak az éjjelben.

A tehénke akkor így szólt urához:

– Uram, én már sok városokat átrepültem, s átrepültem mélységes tengereket és mérhetetlen sziklákat, de jaj, őrizkedj a sok

tornyú városoktól, mert azokban aranytáblás papok posztolnak, de jaj, őrizkedj a felzárslózott palotáktól, mert azokban feneketlen szobák és mérges török leselkednek az együgyűekre.

S Együgyű Zahariás akkor válaszolta:

– Ó, testvérem, te kis együgyű állat, hétezer év előtt még én voltam az úr ezekben a lepedőfehér városokban, ó, voltam én kő patakok torkolatában, ó, voltam én gyilok lovagok mellében, kén voltam az inkvizítorok máglyáin, hegyek oldalán rohadó gyökér s üvöltő

Holt költők társasága

kiáltás szél torkában, víz voltam esők cseppjében, s voltam szállást adó barlang s szállást kereső vándor. Az élet minden menedékét és csapdáját magamban hordom: én vagyok az együgyűek legegügyűbbje, akinek a kéjgyilkosok és szadisták ezer véres furfangja is csak egyszerű együgyűség.

Akkor a kis tehénke még háromszor körülszaglásztta a felzászlózott palotát, s a palota egyik elhagyatott kis udvarára leszállott. Ott menten létrává változott, s amikor pedig Zahariás felkúszott rajta, s egy kerek ablakocska mögött eltűnt, világító mécsessé változott, s ott röpködött Zahariás homloka előtt, s vezette őt az aranyozott csigalépcsőkön, s a jéghideg toronyszobákban, s a csapóajtókon és kis hidakon és koromsötét kamrákon. S akkor egy ablaktalan szobába léptek, s az olyan volt, mint egy tintával teli edény, s csak egyetlen fényes pont úszott a közepén.

Zahariás ismerte a járást, néhány lépést tett előre, s akkor látta, egy sárga, mozdulatlan figura ül bebalzsamozva bíborkendőkben és olcsó sárgaréz koronával a fején a szoba közepén.

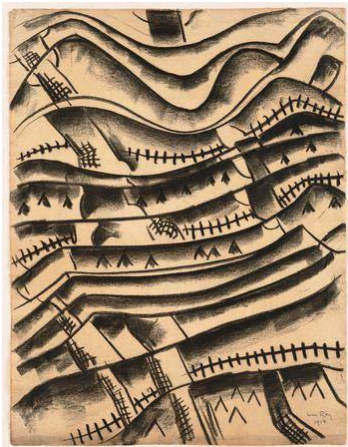
S amint jól megnézte, a lábaiba számlálatlan drótok voltak belefűzve a padló alól, s hallani lehetett, valami mély és ezer hangú mormogás, üvöltözés, röhej és templomkórus zokog fel a padló alól.

S Zahariás akkor még közelebb ment a mozdulatlan figurához, s megérintette az egyik kezét, amelyben egy élesre fent kardot tartott, s megérintette a másik kezét is, amelyben egy egyszerű kereszt sápadozott.

S akkor a melléből kihúzott egy berozsdásodott szálfakampót, s beleakasztotta a figura mellébe, és fölhasította. S íme, ekkor hízott egerek és kőcfolyók csurogtak ki abból, és a gyomrából megemésztetlen bádogtányérok és serlegek. De vér egyetlen csepp sem hullott a kezére.

Akkor elhasította alatta a nyöszörgő drótokat, és hallotta, amint a kolostorok és a Vatikán befalazott termei és az apácák csapóajtós böjt-pincéi keservesen felzokognak, s még sok-sok tompa üvöltés és morgás bugyborékol fel a padló alól, s aztán végtelen csönd lett.

S akkor karjára vette a kifolyt belü figurát, s előtte röpült a tehénke világító mécsesként, s amerre mentek a folyónyi lépcsőkön s az üveg folyosókon

s az ezüstoffalú termeken a szolgák és miniszterek dermedten és tágra nyílt szemekkel üldögéltek a falak aljában, s mellükre ejtették lehervadt fejüket.

Már megint harmadik napja repültek, s estefelé visszatértek a gözölő város fölé. A térségeken már kint özönlöttek a népek ünneplő ruháikban, teli arcokkal és megtisztított cipőkben. Némelyiknek a nagy sietségben még kilógtak az érett szőlőfürtök a torkán, mások csak az emésztés csutkáival álldogáltak a hátuljukban. Szép, tiszta, megfésülködött tömeg volt, s az utcákon hatalmas táblákon új tüzparancsolatok virítottak, s a népek kérték, nem tolongani, baloldalt haladni, és köpeteiket a falak mellett ácsorgó higiénikus vedrekbe elhelyezni. A brillantin és a testek szaga formákba állt, s a lehelet fölött vitorlázott. Némelyek fölálltak, és beszédet intéztek az egymástól tisztas távolságnyra várakozó tömeghez, és eközben figyelmeztették őket a többtermelés szükségességére és a történelmi materializmusra.

S akkor felzendültek a gyárak kéményei, a házak lapos tetőin elhelyezett teraszokról, a világító tornyokból, a technika bőgette és ragyogtatta vívmányait. Némely festők még sietve vitték vázlataikat a tűzfalak alá, s eközben oly szerencsétlenül fordították meg a hónuk alatt elhelyezett absztrakt kompozíciót, hogy menten klasszikus naturalizmussá változott. A költők, akik a monumentalitásra és a szabad formák hitére esküdöztek, a komor gyárkémények alól - Isten bölcséreiből - bömbölték himnuszait. Lakatosok és írók szakszervezete fölvonult a könyöknyi utcákban, és közös szimbólumként aranykulcsokat és az igazsághoz vezető detektívlámpásokat vittek maguk előtt.

S jöttek a gyerekek is, kiket anyáik csak tegnapelőtt fejtettek ki a zsákokból, és szemeikben a megállított élet lámpásai szomorkodtak. S amint énekelték a nagyok énekét, a hangok ólomárbocai visszaroskadtak a torkukba, s amint csicseregtek és egyszerre felzendültek, mint a karmestertelen kanárirajok az őserdőben, hosszú, sovány némberek és szakállas férfiak, mint a fekete zászlók fölējük hajoltak, és kioltották szájukon a lámpásokat.

A hideg, higiénikus városokban, a hatalmas és egyenletes gyárak közt, a szabályosra metszett utcákon és a feltisztított tereken hömpölygött, kíváncsiskodott a nép.

Ekkor Zahariás a város elé ért a méternyi tehénen, s ím, valami keserű füsttel telt meg a torka, s lehervadtak benne a szavak szegfűi. S nem erszkedett le toronymagasba fölējük, hanem a mérhetetlen levegő közepéből szólott le hozzájuk:

– Tíz évezreden át nyöszörögtetek érte, íme elhoztam nektek a kőcfejú embert, és elmetszettem az élet hazug gyökereiről az ostoba szimbólumot. Szabad világok szabad népei vagytok, de jaj, mondom nektek, mielőtt késő lenne, legyetek egyenlőek önmagatokkal, és kezdjétek előlről sorsotokat. Miként megmond-tam: ember emberét, fű fűét, állat állatét, kő köét.

Holt költők társasága

– Én az új tíz parancsolatokkal jöttem el hozzátok, s mondom titektek:

– Emberek! Ne keressétek halottaitokban önmagatokat!

– Emberek! Szabadítsátok fel a teremtés örökké megújuló forrásait bennetek: gyermekeiteket.

– Emberek! A pusztá létet ne cseréljétek össze az élettel!

S akkor lehajította közéjük a kócfejű bábut, s eltűnt, s jó volt, mert így nem láthatta, mint esnek neki népei, s mint viszik haza a darabokra szedett bábut, mint a hóhérkötelét lányaiknak és szeretőiknek, hogy megörvendeztessék vele őket, s misztikus hallgatásban köréje üldögéljenek a lobogó kandallók mellett.

Mert a nép akkor üres fejvel és értelmetlen tekintettel s a bábuval, mint egyetlen okos és értelmes pozitívummal a kezében, visszaözlött lakásaiba.

Zahariás most a falvak felé kormányozta a tehénkét. S már újból harmadik napja röpültek, s a nap épp kihunyni készült a bányadombok mögött, amikor a kis tehénke megszólalt:

– Uram rántsd meg az én farkomat, hogy kiereszem nyelvem alól a galambot, hogy leszállhasson a földre, és hírt hozzon nekünk.

S akkor Zahariás megrántotta a tehénke farkát, s a galamb kirepült a tehénke szájából, s mély bűgással a föld felé fúrta magát.

S amint bűgva és fáradtan, s már alig lihegve újból felemelkedett hozzájuk, a hasalja véres volt, s ijedt szemeiből lángok röpöködtek.

S akkor mondta a tehénke, s a galamb akkor már Zahariás vállán ült holtan és súlyosan, mint egy mázsányi kő:

– Uram, ne szállj te le a hegyek közé, a völgyekbe, a mezőségekre, a földekre, szénégetőkhöz és a föld legnyomorultabb cselédjeihez a bányákba, mert bizony mérgezett kutak és vadállatoknak való csapdák leselkednek ott rád.

S akkor mondta Zahariás a tehénkének:

– Te együgyű jóságos lélek, vajon hogyan táplálhatnám népeimet, ha nem szállnék le a földek cselédjeihez, a szénégetőkhöz, a bányászokhoz és félelmetes isteneikhez: útmenti keresztjeikhez és barlanglakó véneikhez. Leszállok hozzájuk, mert fel akarom őket szabadítani élettelen bálványaik alól, s az éjszakák és várromok üvegburkai alól, s ki akarom őket vezetni az éjfelet kongató harangok áhítatvermeiből.

– Ha még egy percet késlekedünk, eltorlaszolja a síkságokra induló patakokat, és ugaron hagyják a népek földjeit.

Akkor leszálltak, s már mélységes csönd volt és éjjel.

S amint leértek a völgybe, a tehénke menten zöld szemű farkassá változott, és az első domboldalra futott, s ijesztőn felüvöltötte az éjszakát.

A fák kitárták ablakaikat, s kakukkok meg mókusok, baglyok meg sakálók kerek szemekkel és álmos fiaikkal ijedt szimfóniába kezdtek.

Akkor Zahariás csak ment az ösvényen, vállán a halott galambbal, s mellette zöld szemekkel és borzas sörénnyel lépdelt a tehénhúsú farkas.

S amint hármát léptek, véres hús szaga terjengett feléjük, s a fűgyomrú farkas akkor szépen kikerülte az első csapdát, amely gyertyás fenékkal és egy baltás paraszt sunyi arcával világított fel hozzájuk.

S amint hatot léptek, egy őzike keserves siránkozását hallották a második veremben, s Zahariás akkor le akart szállni a verembe, hogy kiszabadítsa, de a tehénke eléje állott és mondta:

– Uram, ne szállj te le a verembe, mert bizony mondom, vénasszony hangja van a siránkozó őzikének.

S amint kilencet léptek, egy templomajtónyi barlang elé értek, s az előtt pedig egy kiterjesztett szárnyú denevér világított.

Zahariás belépett a barlangba, vállán a megkövesedett galambbal és oldalán a tehénhúsú farkassal.

S amint beléptek a koporsókeskeny folyosóra, s tapogatódzva és szimatolva egyre beljebb jutottak, nedves, agyagos sár szagát lehelték magukba és a folyosó aljából vánszorgó füstöt.

S amint haladtak egyre mélyebben, s amint a tályogos föld egyik felére támasztották fülüket, gyerekek gyufalángos kórusait hallották keservesen zokogni, s amint a folyosó másik oldalára tették fülüket, betegek és haldoklók utolsó vízióerdőiket hörögték feléjük. S amikor a talpuk alatti göröngyöket fülelték, hallották az örökké nyughatatlan cezaromániákus miniszterelnökök és hadvezérek kongresszusát a kriptákból, s ha a fejük fölötti agyagmennyezetet hallgatództák, hallották a spiritiszták szent összejöveteleinek és túlvilági izeneteinek tompa moráját.

Így haladtak egyre előbbre, s ekkor egy patak keresztelte útjukat, amely tenyérnyi széles volt mindössze, s amelyet csak egyszerűen át kellett lépniök. A patak egy keresztfolyosóból jött és torkollott, és Zahariás egész világosan hallotta benne tovaúszni a halakat, gyomrukban krajcárnyi verklikkel. S akkor megálltak a patak túlsó felén, és jobbra és balra szaglászta és fülelték, és hallották, jobbról keserves zokogással csurog feléjük a víz, és csak hallották, balra keserves zokogással morajlik el a víz.

S még sokáig fülelték, s fejüket néha mint a kakasok feltolták a magasba, és bárgyún hallgatództak.

S íme ekkor egy pillanatra megvilágosodott a keresztfolyosó, és új források cincogtak fel a mélységből, és cseppkövek kristályosodtak, és gyökerek vizet szívtak magukba, és aztán csönd lett.

S a zöld szemű farkas akkor így szólott urához:

– Uram, gyérünk mi ki ebből a folyosóból, emelkedjünk mi ki újból a föld színére, mert jaj, mondom, itt megfulladt hajnalok világítanak, mert jaj, mondom, itt csecsemők énekelnek az agyag közt, mert jaj, mondom, itt a vér megissza a vért és megromlik, unokák üldögélnek a föld alatt ükapáik megiszaposodott vérével a csontjaik közt, és röpülni készülnek a bolondos bocik tiszta réteire.

S Zahariás mondta:

– Nem mehetek én fel a föld színére, meg kell nekem találnom a kuncogó

számárfarkot, mert bizony, abban van a lerágott téglafül, ketté kell harapnom a lerágott téglafület, mert bizony, abban van az olajforrás, fel kell innom nekem az olajforrást, mert bizony, akkor kinyílik eszemben a látás napernyője, és rátalálok a barlangok isteneire.

S akkor vándoroltak tovább, s a tehénhúsú farkas akkor már aszott és lompos volt, s a megkövesedett galamb zöld és verejtékes.

S amint mentek, egy második patak elé értek, amely utcányi széles volt, és jól láthatták a vízben tovaúszó ágyacskákat, amelyekben mozdulatlan nagyhasú asszonyok úsztak ki, kék füstölőkkel a lábaiknál a föld felszínére.

A patakon egy hajszálnyi fénysugár vezetett át, s ők akkor hárman ráléptek, s átjutottak a másik partra. S akkor jobbra és balra fülelni és szaglászni kezdtek, és jól hallották jobbról a patak keserves indulását, és jól hallották balról a patak keserves menekülését.

S amint így hallgatództak, hirtelen megvilágosodott a patak, és hallani lehetett, mint az óra ketyegését, a parasztok járását a szántóföldeken, amint tomporig a patakba ejtették esetlen lábaikat, s hallani lehetett a föld alá tolt barmok, elhasznált omnibuszok és ócskavas telefonpóznák beszélgetését a civilizációról, s hallani lehetett a felkoncolt svarmlíniák káplárainak tompa és egyre ismétlődő vezényszavait.

De a számárfarok cincogását nem lehetett hallani.

S akkor mondta a tehénhúsú farkas remegve és véresre gyalogolt lábait mutogatva:

– Uram, ülj fel te az én hátamra, ússzunk mi itt ki a patak mentén a föld felszínére, mert bizony mondom, itt az értelmetlenség vályúi következnek.

S akkor szólt Zahariás:

– Menni fogunk az én utamon, amely nem vezet balra, se nem vezet jobbra, hanem vezet előre. Te pedig dobd el a lábaidat, amelyek letöredezték az úton, és nyisd ki szárnyaidat, mert az út itt meg fog tágulni, és te röpködni fogsz előttünk.

S a farkas lerázta maradék lábait, és felcsattogtatta szárnyait, s röpködni kezdett előttük. Az út pedig megtágult magasságában és széltében, és hömpölygőn beleáradt a végtelenbe. Égboltozatok alatt haladtak titokzatosan kihamvó és fellobogó jelek és nyöszörgések között, és amerre néztek, tompa és fülledt nyári éj volt, fűszálak kókadtan ágaskodtak és ernyedtek, a szél sziklának állt a sziklák közé.

Ekkor egy egészen olcsó és berozsdásodott Bádogkrisztus elé értek, amely két keresztbe fektetett gerendán csüngött az út torkolatában, s a Bádogkrisztusnak olajmécses pislogott a bal lábujja alatt. S amikor eléje értek, a Bádogkrisztus csak kioldozta a kötelet a nyakából, s hangtalanul leereszkedett a földre, az olajmécsest elköpte a bal lábujja alatt, de az csak tovább világított, mint a burába fojtott parázs.

A Bádogkrisztus közben letelepedett az árok szélére, s csöndesen falatozni kezdett.

Ők mindezen semmit sem csodálkoztak, mint csodálkoztak-

Holt költők társasága

tak, rémüldöztek és siránkoztak volna ezen más emberek, ismerték egymást a hosszú vándorlásokból, s egyiknek Krisztus nem volt több a fáknál és a füveknél, s a másiknak az egyszerű csavargó nem volt kevesebb a zamatos pataknál.

S akkor egy ideig még hallgattak, amíg az öreg megint szépen kapcájába kötözte maradék elemózsiaját, s aztán Zahariás így szólt:

– Eljöttem végül harmadiknak hozzátok, adjátok oda nekem a cincogó számárfarkot, ideje volna, hogy visszatérjek vele az emberekhez, és visszavezesse őket önmagukhoz.

A Bádogkrisztus pedig válaszolta:

– Tizenkilenc évszázadnál több múlt el azóta, hogy megszülettem, hirdetem a csoda nélküli egyszerűséget: a szeretetet az emberek közt, s lettem spiritiszták és a növényevő társulatok jelvényeinél és bűvös háromszögeinél is olcsóbb játékszere az együgyűeknek és komiszaknak.

Mikor az utak már kiürültek, leszállok kis és nagy keresztejmről, megízlelem a föld fűvét és sarát s a patakokat, hogy emlékezzem embervoltomra. Istent tettem belőlem, hogy megbocsáthassam, ha ellenem vétkeznek, bálványt tettem belőlem, hogy eljátszoghassanak szavaimmal, mint a homokkal tömött gránáttal. És én mondom neked, akinek jöttét a kenyér és az élet szeretetében akasztásra és az élet megcsonkítására használták ki a népek bírái, hogy jaj azoknak, akik megszületnek, hogy jaj azoknak, akik nem apáik és dédapáik útját jöttek folytatni a világra, jaj a születőknek, kik hitet tesznek életre, s nem pedig halálra. Egy nyomorult isten vagyok, kártékony, életből kivert állat, s jaj nekem, valahányszor ember képemben jelenek meg a városokban. Engem csak dicsérni és énekelni szabad a föld országútjain, púpos, félszemű, vérengző cifrálkodó és nagyívó menetek és búcsúsok hordják szét az én gyalázatomat. Én látom, mert itt vonulnak el előttem, bégetve, kalaptalanul, sunyin, alkudozón és vállveregetőn, hallom éhínségekre spekulálón, felraktározott gabonaszákjaikra kért fohászukat, látom szomszéd földekre, asszonyokra és barmokra leselkedő szemek könyörgését felém görbülni, a papok füstölgőit, amelyekből erotikus röpiratok és tizenhat százalékos takarékkönyvecskék kóvályognak elő. Csak a szegények odúiban, a külvárosok sarában élek én még megfoghatatlan és kiapadhatatlan.

S Zahariás akkor kiszáradt torokkal így szólt:

– Nincsenek immár szegényeid a városokban, mert én enni adtam nekik, és felöltöztettem őket.

S az öreg akkor elkomorodott és mondta:

– Nem beszélsz igazat, Zahariás, az én szegényeim nem hagynak el engem, s ha eljön majd az ő országuk, bevesznek engem az országutakról és a templomok elől, s leakasztanak a hideg falakról és nyakláncokról. Mivel pedig ez nem így van, nem szólsz te igazat, élnek még az én szegényeim a városokban és mindenütt.

S Zahariás válaszolta:

Holt költők társasága

– A te szegényeid szőlőgerezdekkel és az emésztés csutkáival álldogálnak a sarkokon és a bódék előtt, s semmiben sem akarnak többé különbözni uraiktól. Ezért jöttem el hozzátok, adjátok nekem a cincogó számárfarkot, hogy értelmet adhassak az ő kenyérükbe, és visszavezessem őket önmagukhoz és az élethez.

De az öreg keservesen sírni kezdett és mondta:

– Mondd meg nekik, ha visszatérsz hozzájuk, hogy sírni láttad az ő fönséges Istenüket, Krisztust, kit kivertek maguk közül az életből, s maguk fölé teregettek cégérnek.

S az öreg akkor roskadtan és aszottan vállára dobta a kapcába csomagolt elemózsiát, és keservesen zokogott, mint egy gyermek, aki elvesztette a nagy zűrzavaros városban anyját. S a kereszt elé cammogott, hogy újra felkínazza rá magát. S Zahariás felsegítette az ő szomorú társát, a végtelen vándorlásokban, s felélesztette a bal lába ujjá alatt ácsorgó mécesest, mert immár reggeledett, s a falvak kaszáloi és urai is közeleghetnek, s bizony nagyon káromkodnának és röhögnének és szitkozódának, ha nem találnák rendben az ő isteneiket.

Zahariás már messze járt a röpülő farkassal s vállán a megkövesedett galambbal, amikor még mindig zokogni hallotta az ő keserves társát, az ő anyját vesztett barátját.

Ekkor egy omladozó malomhoz értek, amely egy sűrű kék patak mellett állott, s bizony ők menten felismerték a patakban a kis ágyacskákat a nagyhasú asszonyokkal.

A malom ablakában pedig egy vén anyóka ült, s egy szál kankalint meg sárga spongyás palatáblát tartott a kezében.

Együgyű Zahariás ekkor így szólott az anyókához:

– Milyen kénzsaga van a te kankalinodnak, s milyen fénylő sürgönyhuzalok lapulnak a te omlatag falaid között. Ó, ismerlek én téged telefonjaiddal és modern törvénykönyveiddel és házaiddal és csatornahálózataiddal és szolgabíráiddal, miket együttvéve civilizációnak neveznek. Tudom, hogy örök életre rendezkedtél be a földön, s az új társadalmakban is csak önmagadat akarod folytatni. De én eljöttem, hogy kivegyem üleped alól a cincogó egérfarkot, s visszavezessem az embereket önmagukhoz.

S ekkor egész világosan hallani lehetett az egérfarok cincogását, s a vén anyóka kezében hirtelen elsápadt a kankalin, de jaj, együgyű Zahariás nem hallotta az anyóka szemeiben a röhej vércsevonítását, s mikor belépett a malomba, hogy elhozza a cincogó számárfarkot, csak látta, hogy az anyóka feszes nadrágban és írógépeken tartott ujjakkal ült az ablak mögött, és bizony, vastag bambusznád volt a csizmájában.

S mikor Zahariás a banya elé ért, az tenyerén eléje tartotta a számárfarkot és mondta:

– Jaj, együgyű Zahariás, íme, vedd a cincogó számárfarkot, de én mondom neked, nekem élet volt, hogy nem volt, neked haláloed lesz, hogy van.

Holt költők társasága

Azzal, mint egy homokkal teli zsák, elvágódott a földön. Zahariás pedig eltette a számárfarkot, s akkor kiesett belőle a lerágott téglafül, kettéharapta a lerágott téglafület, s akkor előzuhogott az olajforrás, felitta az olajforrást, s akkor kinyílt benne a látás napernyője.

Ó, ki tudja, mit láthatott Zahariás. Ó, ki tudja miért súlyosodott elbírhatatlanná vállán a megkövesedett galamb. Ó, ki tudja, miért vonyította újból elő a kövek és gyökerek közül a tehénhúsú farkas az éjszakát, de együgyű Zahariás ekkor csak ennyit mondott:

– Immár tudom, miként lehet a világot megváltani: meg fogom váltani a népeket megváltóiktól.

Azzal megrántotta maga alatt a földet, és zuhanni kezdett.

1922

Illyés Gyula Bartáról szólva (részlet)

A magyar avantgarde társadalmi szemléletben is előőr s volt; kemény mondanókkal jelentkezett. Senkin sem lehet úgy kimutatni, hova vihet a jó hangzás, illetve az, amit egy nemzedék annak vél, mint a fiatal Bartán. Költői nyelvét szinte már iskolásan abból a mondatalkotásból fejlesztette ki, amit már előzően Kassák Lajos fejlesztett ki magának Szabó Dezső mondatalkotásából, aki viszont ezt annak a Victor Hugónak a nyelvéből fejlesztette ki, akinek még Chateaubriand volt a példakép, aki viszont... A hadbagyúlt magyar avantgarde első nekiiramodásakor nagykürtjei teljes megzengetésével voltaképpen egy ósdi stílus-szakadékba rohant bele, egy idegen eredetű mondat-újítási zsákutcába, amely a maga keletkezési idején és helyén egy gógös főúri reakció afféle szellemi barlangja volt. A magyarok kilábolása csak Bécsben történt.

Barta az elsők között tért meg.

Volt mi vezesse; élményét, ösztönét jó közösség nevelte. Ha verseiről lebontjuk a nyelv modorosságait – de hisz minden újítás az első megismertléskor modor – jó csontozat tűnik elő. Illetve fogadjuk el, ha átmenetileg is, a szótárát. Lássunk rá a képre, amit a modor festeni akar, például ezzel a két sorral: „Kárfiolos szusszal a gyárkémények / körbeácsorogják az eget” – a kémények kelvirág alakú füstöt buggyantanak – és a továbbiakban csaknem balladai komorságú életképet kapunk; egy proletár bérház drámaian tömör leírását.

Akár Kassák, Barta is olyan mértékben szabadul ki a keleti posztszimbolista eredetű nyelvezet ígézetéből, amilyen mértékben megismerkedik magukkal a nyugati posztszimbolista irányzatokkal. Rendkívüli tehetségéhez rendkívüli műveltség járult. Majd rendkívüli akarat, hogy

Holt költők társasága

költészetét odakanyarítsa vissza, ahonnan kezdetben elindult; hogy a verssel egy ügyet is szolgáljon.

Mindezt a lehető legkedvezőtlenebb időben. Ez a dadaizmus virágkorszaka már Közép-Európában is. És a levert forradalmaké, ugyanott. Mi tudjuk már, a dadaizmusnak nem gyökerében, hanem csak elterjedésében van köze a szellemnek ahhoz a kudarcához, hogy nem tudta megakadályozni a világháborút s a nyomában fölcsapó barbár szenvedélyeket. Nyugat-Európában a dadaisták jól fűtött kávéházakban és nagypolgári, sőt főúri szalonokban eszelték ki azokat a remek tréfákat, amelyekkel a pukkasztás helyett, mint mondtuk, a polgárság elitjét azért tudták oly remekül szórakoztatni, mert maguk is szerepük egyik részeként a polgárság élén voltak avantgarde. Közép-Európa dadaistái úgy forogtak a maguk területén, mint az annyit emlegetett paraszt a jégverte szőlőben: lássuk, uramisten, mire megyünk ketten. Ha arcukon kihívó fintor volt is, a fájdalom bent a szívüket ette. Ők valóban elvesztettek egy világot; egy reménységet.

(...)

(Kassák) tábort nem tudott együtt tartani, de egybegyűjteni annál jobban, s ez így volt akkor hasznos. Hibátlan egyensúlyérzéke volt, s ez a legkockázatosabb vállalkozásból is visszahozta. Teljes vitorlabontással indult meg a dadaizmus vizein, már azokon, amiket a dagály Bécsig lökött; az autodidakták bizalmával s biztonságával könnyedén, szabadon hajókézelt, fölötte gyermekkorának angyalai és bajsos hajókovácsai, ő maga - mint proletár is - Mária kötényében. Lírai költészetének csúcsait járta, s már ért benne a sajátos mestermű, az ellebegés, a Ló meghal a madarak elrepülnek. S önéletrajzának vaskos-reális remeklései.

Barta éppoly lendülettel futott ki a sejtelmes nyílt vízre, de sose tudott elszakadni a parttól. Amerikát ugyan a többi induló sem találta, de neki még álmában sem Amerika, illetve India kellett. Azt a földet akarta új világgá varázsolni, ahonnan elindult.

Minden közölt szöveg forrása:

Barta Sándor: Ki vagy? Válogatott versek,
Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987

Barta Sándor műveire Man Ray (1890–1976) korabeli fotográfiáit és kollázsait társítottuk a Terminartors portál gyűjteményéből

FALUDI ÁDÁM

ÁTIRATMEGSEMMISÍTŐ

lautréamont átíratmegsemmisítő

(avantgard 4)

hangfalakat állítok az ablakba
 ablakszéles ablakmagas falak
 erejük teljében
 olyan zenét kapcsolok rájuk
 amelyet azok is először hallanak
 akik feljátszották a stúdióban
 azokra a surrogó
 titokzatos illatú szalagokra
 kinyílnak a környékbeli ablakok
 arcforrások fényeit látod
 sokan integetnek
 boldog napnak ígérkezik a mai
 jó lenne valóban kivenni belőle
 a részed
 akkor is ha itt se ablak se hangfal
 se arc se integetés se dal se fény
 és nem is te találtad ki
 hanem bors őrmester
 a múlt században
 azaz régen
 és ez most csak annyit ér
 és már csak olyan
 amilyen egy kölcsönként elképzelés
 és az íratmegsemmisítő együtt
 a szükségesnél jóval kisebb térben

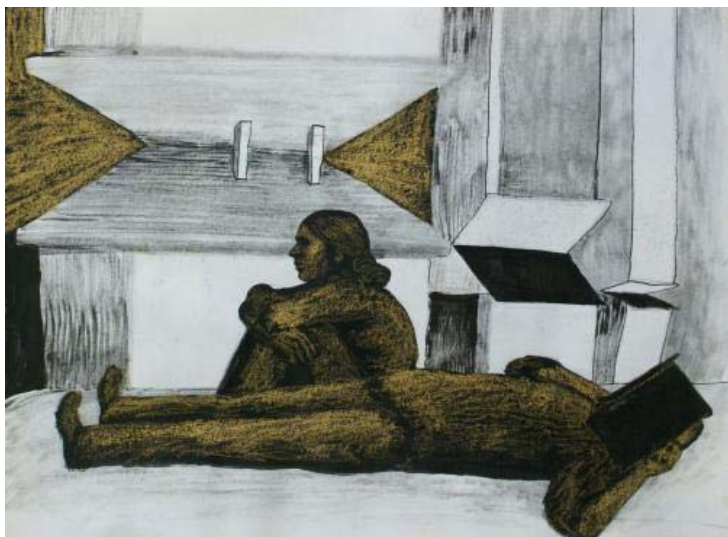

esti ismétlő

és nézi az autópálya-rendőrséget a sötét
mert sötét van nem égnek a lámpák
és ilyenkor néz a sötét
plazma képernyőn kaszkadőr bravúrok
valódinak vágva nézi veled
mennyi megtervezett tűz és törés
lezárt utcák autók totálkár
benyomod a hasáburgonyát vagy azt a másikat
valamilyen füstölt szírom aroma meg só
nincs miért megjegyezni a nevét
és esetleg bólintasz közben
nem rossz nem rossz
kérem a következőt
de ez nem te vagy
és nem is ő
aki egyetlen karcolás nélkül megússza
csak egy befektetés ami megtérül
az ilyesmiben nem tévedőknek
lehet hogy inkább más valaki ilyen
ahogyan itt ülsz
és ő kéri a következőt
plazma bravúrok vágva
de ha nem te vagy akkor ki vagy te
töltve pehellyel szírommal hasábbal
beleírva ismerős idegenek telefonjába
mit érezhet ilyenkor ez a szoba
lassan száz éve áll ugyanitt
lehet hogy nem érdekes
meggylé van a hűtőben meg doboz sörök
leszálló por a kor körben mindenütt
aztán felidézél
megidézél
nem kíséreted
kísérteteid vannak
és úgy vagy magad mint bárki más
karcolás nélkül égnek
apró kincseid az aszfaltcsíkon
nézed valódinak vágva
és megint elfogy a szírom
a hasáb a hely vagy a mittudom

rahmanyinov kísér zongorán

rahmanyinov kísér zongorán
 megyek fürödni haját mosni
 holnap hétfő mindjárt hajnal
 beállítottam az órát
 az időt nem tudom nem tudom az időt
 ez tetszik
 nem tudom az időt az időt nem tudom
 beállítom helyette a digitális órát
 az ébresztős rádióst
 azt is amelyik a mennyezetre vetít
 gyári időszámítás
 egy órával előbb végzel az álmokkal
 egy órával előrébb állítod a feketerigót
 ez a gyári időszámítás
 mintha megtéveszthetnéd magad
 morogni meg minek
 a hülyék gyarapodására ez nincsen hatással
 a sötétség kamata garantált
 csobog a víz megyek fürödni
 rahmanyinov kísér zongorán

A versekhez, Jakatics-Szabó Veronika Táj ablakból és Délután itthon című festményeit társítottuk

Sárközi Mátyás

HOGYAN LETT KÖLTŐ KISFALUDY SÁNDOR?

Szép feladatunk van. Kaiser Ottóval a világnak azon a részén utazgatunk, amit a Jóisten jókedvében teremtett: a Provence vidékein, falvaiban, városaiban. Egy kiadótól kaptuk a megbízást, hogy karácsonyra hozzunk össze albumot „Provence és a Riviéra, két magyar szemével” cím alatt.

Szeretném, ha a könyvben Dél-Franciaország magyar emlékei is helyet kapnának, így jutunk el a tengertől tizenkét kilométerre fekvő, harminchárom ezer lakosú, álmos járási székhelyre, Draguignan-ba. Onnan majd Tourtour-ba hajtunk tovább, azt írja az útikönyv, hogy ez Franciaország egyik legszebb falucskája.

Draguignan azonban kihagyhatatlan. Nagyon régi település, századokkal ezelőtt római erődtámasz volt itt a hegyoldalon. De nem ezért autózunk oda, hanem egy magyar irodalomtörténeti nevezetességért. Ugyanis Draguignan-ban lett költő a hadifogságba esett magyar hadnagyocskából, Kisfaludy Sándorból.

Az 1772-ben született nemesifjú Bécsben csapott fel katonának. Élte a tisztek víg életét, de közben írókkal, művészekkel barátkozott, ügyesen hegedült és rajzolgatni is szeretett. Egy napon azután megszólalt a harci kürt, az ezredet Milánóba rendelték, hogy megütközzék Napoleon seregével. A csatában alulmaradtak, s Kisfaludy hadifogságba esett. Draguignan-ba vitték, egy jegyző házában rendelték el az őrzését, vele jó barátságba került.

A városka úri negyedében, a rue de l'Observatoire-on állott a ház, ma is ott áll, de a környék eleganciája alaposan megkopott. Ki akar manapság szűk utcában, elavult közművekkel rendelkező, egymás mellé szoruló, lift nélküli, emeletes házakban lakni, kanyargó, szűk lépcsőházban cipekedni a bevásárlással a negyedekre? Szegény emberek bérelnek itt kis lakásokat, közöttük bevándorolt észak-afrikai

arabok és négerek. Az ő gyermekeik sereglettek körénk, amikor fényképezni kezdtük a szebb napokat látott házat, kapuja fölött a Kisfaludy-emléktáblával és egy igencsak csúfra sikerült, színes kerámiaportréval. (1962-ben Nemes Nagy Ágnes járt itt, és naplójegyzetben írta meg, hogy a „bájos házon milyen pocsék plakettet“ látott.)

Am ebben a házban lett költő a huszonnégy éves magyar katonából, akinek megtetszett a szemközt lakó Caroline d'Escaplon kisasszony, a művelt és elfogadható külsejű polgárleány, akinek romantikus verseivel udvarolt.

1797 tavaszán Kisfaludyt szabadon bocsátották, a közeli Frejus kikötőjében szállt hajóra Itália felé. Még részt vett néhány csatában a rajnai hadsereg tisztjeként, majd hazatért birtokaira s régi szerelméhez Szegedy Rózához.

Caroline d'Escaplont feleségül vette egy tengerészkapitány, átköltözött St. Tropez-be.

Kisfaludy Sándor franciás műveltségének gyümölcse érzелgős költői verskoszorúja, a Himfy szerelmei, amellyel bevonult a magyar irodalomtörténetbe. De megírta franciaországi fogsága naplóját is.

Ottó meg én folytatjuk felfedező útjainkat, vár ránk Nizza, ahol Jókai Mór telelt és Ady próbálta kúrálni betegséget.

Sultanus Beatus

Goa

A Maros éppen belekarol vagy belekarmol a Tiszába, biciklik támasztják egymást a tisztásba torkolló töltés melletti ösvényen, akár az egymásnak feszített ágak, melyekre lassan kerül fel a fólia és a fénycsík. A parton aggregátor zabálja a benzint, berregése belesimul a csendbe, csak néha töri meg az egymással ismerkedő emberek józan mormolása. Négyen közülük két erős gallyra rakott fatönkdarabokat cipelnek az esti tábortűz téglával kirakott helyére. Mások gyújtóst aprítanak, csúszik a rozéfröccs, szúnyogirtót simít a nyakra pár gondos női kéz, fűszag és fűszag a levegőben, percenként kezet vált a spangli, két tűzgyújtás szertartása, akár a régi időkben. Csak a sámán és a dobok hiányoznak, jegyzi meg valaki, de a sátor alatt már egymásba érnek a vezetékek, rezdül a membrán, kezek matatnak a keverőpulton, az aggregátor zaja ritmussal telítődik, a Maros éppen belekarol a Tiszába, szó sincs karmolásról. Az effektek ösvényt vágnak a fák és az emberek közé, majd az éjszaka eltünteti az erdei utakat, a goa rendet teremt: zenéből, emberből, erdőből, folyóból és tűzből megszületik a világ, a maivá elektronizált régi, a törzsi közösség. A tüzet férfiak ugorják, ritmusra jár a lábuk, pszichedelikus éjszaka, mindenki megtalálja az utat az Isten vagy az istenek felé, a másik emberhez, a szellemhez, a kétségeihez és a feledéshez.

Szerek és titkok cserélnek gazdát, biológus beszél a bölcsésszel, megsúgja neki, hogy az egérkísérletek már sikeresek, az összejt visszabontja a rákot, de ez még titok, erről nem beszélhet, arról sem, hogy az erőspaprika hatóanyaga kíméletesebb az emberrel és kíméletlenebb a fájdalommal, mint az ópium. Mindez Szegeden a kutatóintézetben, de még nem mondhat róla többet, szigorúan titkos, hogy a fehér egerek értünk halnak, a daganatokkal harcoló összejtekkel, a receptorokat manipuláló szegedi csípőssel, ami forradalmasítja majd a fájdalomcsillapítást, talán a fájdalmat is. A bölcsész szálnalmasabbnak érzi magát átnyalazott regényeivel, melyek semmire nem adnak magyarázatot. De mi van a kémia mögött, kérdi a másik, mitől jó a léleknek a spangli, miért jut el odáig valaki, hogy ópium helyett erőspista segítse őt a halálba.

A Maros éppen belekarmol a Tiszába, igen, már karmai vannak, száll felfelé a füst, az Istenhez vagy az istenekhez, hadd hallják, hogy mindjárt legyőzzük a rákot, de lesznek majd újabb betegségek, hasmenések és egyebek, mert az embernek kell a betegség, hogy megtanuljon élni, becsülni az életet, kapálódzni a halál ellen, és

eljárjon néhány goa-par-tiba, ahol lassan nyílik a tudat a tűz körül, titkok és szerek cserélnék gazdát. Az ok és az okozat cserél helyet, mert laborainkban legyőzzük az okozatot, de még sehol sem vagyunk attól, hogy megtudjuk a valódi okokat. Vagy talán ott lapul a Talmudban, ott lapul a Koránban, a Védákban, csak már elfelejtettük, és Petri-csészéket bámulunk helyette, mikroszkópokat, melyek segítenek legyőzni a rákot, a fájdalmat, de azt, ami okozza, nem? Majd újabb szerekké lesznek a titkok, a lélek pedig vegyületekké válik, melyek kábítanak és csillapítanak, át- és visszavezetnek, megnyitják az életet a létnek. Erősödnek a hangok és a fények, eltűnik lassan az emberi beszéd, a goa ritmusa utat nyit a túlvilágra, száll a parázs az ég felé, mindenki megtalálja az ösvényt, mert valaki mécseseket gyújtott a szélén, sztaniolban sül a krumpli és a hagyma, mellé egy kevés erőspaprika, viszi a hangot a folyó, a Maros a Tiszába, a Tisza a Dunába.

Az összejtig leszünk minden ős, mi leszünk a rákot legyőző sejt a fehér egérben, mint ahogy mi vagyunk a rákos sejt is, az ember és állat, a világ, amely magát mindig megbetegíti, hogy találkozzon az Istennel vagy istenekkel. Ott, ahol az élet éppen belekarol vagy belekarmol kicsit a halálba.

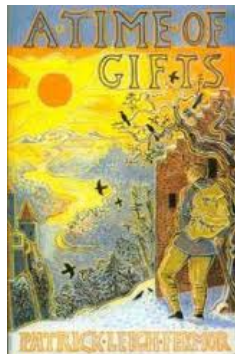
Gömöri György

Egy angol utazó kalandos élete

Mert ha Fermor valamelyest elfogadhatónak tartotta az álparlamentáris, konzervatív Horthy-rendszert, ezt alighanem azért tette, mert Hitler Németországával egyáltalán nem rokonszenvezett. 1934 húsvét vasárnapján, amikor a párkányi hídon áthaladva magyar földre lépett, hazánk egy liberális gondolkodású angol fiatalembernek egészen biztosan a „kisebbik rossz” országa volt.

Patrick Leigh Fermor brit-indiai családban született 1915-ben, Canterburyban járt középiskolába és 18 évesen döntötte el, hogy átgyalogol-lovagol-utazik Európán, Konstantinápoly végcéllal. Ez több mint két évébe telt, de szinte mindenütt szívesen fogadták. Budán a Várban lakott egy előkelő, angolbarát családnál, egy magyar földbirtokostól pedig kölcsönkapott egy lovat, s azon folytatta útját Dél felé. Útja első részét „Ajándékok évszaka” (A Time of Gifts) című könyvében írta meg 1977-ben, a második, Magyarországgal foglalkozó részt pedig (Between Woods and the Water, „Erdők és folyók közt”) 1986-ban tette közé, s az ígért trilógia harmadik részével haláláig adós maradt. Persze tudjuk életrajzából, hogy a Boszporusz partjára való érkezése után visszament Moldáviába, ahol egy temperamentumos Cantacuzene grófnő szeretőjeként töltött el három kellemes évet, s gondolom, ez az időszak ráakódott a Vaskaputól délre és keletre látogatott országokban szerzett élményeire. Első, 1950-ben kiadott könyve nem is erről a vidékről szólt, hanem a Karib-tenger környékéről, ahová fényképész felesége kedvéért utazott. De aztán szerencsére megírta ifjúkori, köztük kellemes magyarországi élményeit, amivel elnyerte a kritikusok által adományozott, „a huszadik század egyik legjobb angol útleírója” címet.

De a lovaggá ütest nem ezekért a könyveiért kapta, hanem bravúros kalandjáért a második világháborúban. Mivel már jól beszélt görögül és németül is, és korábban megszervezte a krétai görög ellenállást, 1944 áprilisában Fermor egy kis kommandó-egységgel partraszállt Krétán és elrabolt egy német tábornokot. A tábornokot, Heinrich Kreipét megkötözve elrejtették kocsijában és Fermor német

egyenruhában és autentikus német kiejtéssel „alakította” a tábornokot. Sikertült számos német ellenőrző-ponton baj nélkül átjutniuk és a tábornok egy angol tengeralattjárón szerencsésen meg is érkezett Alexandriába. Kreipe ezért később hálás volt a vakmerő angolnak, akivel Horáciuszt szavalva össze is barátkozott – a szöketetésből 1957-ben film készült, Dirk Bogarde játszotta benne a jóképű és sikeres angol katonatisztet. (Fermor szerint a valóság a filmben ábrázoltnál sokkal izgalmasabb volt).

Élete utolsó negyven-egynehány évét Patrick Leigh Fermor Kardamyliben, peloponnézoszi görög tájon töltötte, ahol házat építtetett magának. Kertjében, írák a látogatók, volt egy gyönyörű napóra-asztal, amit körülült vendégeivel, akiket tonikos ginzel vagy behűtött borral kínált. Más külföldiekhez képest nagyon jól kijött a görögökkel, akik büszkék is voltak rá – Heraklion díszpolgárává, az athéni akadémia pedig tagjává választotta. Valamiképpen szerencsés „byroni” hős volt, olyan, akinek sikerült elkerülnie Missolonghit. Késő öregkorban, görög földön érte a halál, de a világutazót egy kis angol falu mellett temetik el, ott, ahol nyolc éve elhunyt feleségének, Joannak a hamvai is nyugszanak.

Laik Eszter

A kultúra éjszakája

A mikor a médiában is eluralkodó agresszió veszedelmes növekedéséről szoktak panaszkodni, Csányi Vilmos etológus-író a legtöbbször egy példával cáfolja meg az általános aggodalmat: tessék megnézni, mondjuk, a hetes buszt csúcsforgalomban – olykor zsúfolásig tömve van ”humán egyedekkel”, akik olyan szépen megférnek egymással, mint hasonló helyzetben egyetlen másik faj sem. Az ember tehát alapvetően békés lény, efelől nyugodtak lehetünk. Csányi Vilmos példájának analógiájára én a Múzeumok Éjszakáján abban szoktam megnyugodni, hogy alapvetően normálisak is vagyunk, és nincs is jobb, mint ebben a megnyugtató közös tudatban megmerítkezni. Tudniillik, hogy embertömegek azzal töltik a sok minden másra (tűzugrásra, szellemidézésre, delirium tremensre) is fordítható leghosszabb nyári éjszakát, hogy múzeumból múzeumba járva teleszívják magukat élményekkel, mintegy feltankolva művészetből, tudományból, látványból akár egy évre is.

Csakugyan valamiféle szellem telepszik ekkor a városra: a kultúra közösségéé. Az éji órák ellenére utcán van minden korosztály: gyerek, fiatal és öreg, szinte ”forradalmi” a hangulat, csak negyvennyolc nélkül, helyette művészet van – mennyivel barátságosabb dolog –, de a hevület változatlan: magával sodorja az egyszerű nézelődőt is. ”Gyerünk a Nemzeti Múzeumhoz!” – kiáltja ifjak egy csoportja a Váci utcánál, valahol a Pilvax közelében. Mások a ”Budára! Budára!” szárnyhoz csatlakoznak, de Táncsics börtönét nem is kell megnyitgatni, ma éjjel minden nyitva van. A Várból és múzeumaiból Pest felé, Pest felől a Várba hömpölyög a nép. És a nép fogalma megint értelmet nyer, mert ebben aztán most tényleg mindenki benne van: a heterogén massa egyetlen közös vágya az élményhez jutás, a kulturális tapasztalatszerzés.

A Múzeumok Éjszakája azon kevés dolgok egyike ebben az országban, amelyik jól van kitalálva és megalósítva is, noch dazu állami szinten, regionálisan, fővárosilag és mindenhol. Jobb tőle itt élni. Ezt nem tudom, mire mondhattam utoljára. Talán a városkép alakulására, de ez az éjszaka erre is jó: az ember turista lehet kicsit a saját hazájában. Én például nagyon élvezem egy ideje, hogy bizonyos utcák-negyedek-terek milyen szépen átalakulnak. Lassan bár és hibákkal, persze, de a látvány újra meg újra lenyűgöz: Budapest kezd otthonos lenni, modern és barátságos. Emberhez és emberi szokásainkhoz szabott. Ilyenkor azt mormolja magában az itthoni

turista, hogy lám-lám, erőlködhetnek a Tűzraktér és a rokon szellemű helyek bezárásával, de végül mégiscsak a józan ész kerekedik felül: miért ne élénk olyan helyen, amely mindenkinek jó és szerethető? Miért ne ezt alakítanánk magunk körül? Ki az a bolond, aki azt akarná, hogy élettelen, estére elsötétülő-elnéptelenedő, a művészeteket kijelölt és limitált intézmények falai közé szorító városban járjon-keljen és nőjenek fel a gyerekei? Az élet logikája, nyilván, hosszú távon szokott győzni, a grafikon néha stagnál vagy zuhan, ami akár több generáció életkedvét is agyoncsaphatja. Talán mi szerencsések vagyunk. Innen, a jelenből gondolva, persze.

Hiszen a legmodernebb modernitás is kiállítási tárgyakká lesz egyszer. A Rádió épületében most új múzeum nyílt, azt mutatja be, hogyan kezdték "eleink" a rádiózást-tévézést. Az ő hőskorszakuk nekünk már őskorszak. Ámulni-, sokszor megmosolyognivaló, esetlen próbálkozások az akkor még vadul merész műszaki elképzelések megvalósítására. Amit ma egy tízcentis "fapados" mobiltelefon tud, arra néhány évtizede egy szobányi apparátus (embereket, gépeket beleértve) áldozatos munkájára volt szükség. És akkor még csak egyszerű hírek továbbításáról beszéltünk, a képeké szóba sem jött.

Van valami megrendítően szép, emberi törekvés abban, ahogyan múzeumba helyezzük a jelen kánaánjához vezető próbálkozásaink, csetlés-botlásaink, páratlan értékű egyetlenkedéseink dokumentumait. Legyenek akár ezer, vagy csak ötven évesek. Kinek jutott volna ilyesmi eszébe akár csak kétszáz éve? Lám, e tisztelgés is azt jelzi, tán kezd benőni a fejünk lágya... És van valami megrendítően szép abban, hogy még várakozni, gyalogolni, sorbanállni, tülekedni is hajlandók vagyunk azért, hogy megnézhessük mindezt. Ilyenkor mindig megnyugszom: most már talán tényleg felnőttünk és megállunk a magunk lábán.

Mányoki Endre

Szókép

VÁRNAGY ILDIKÓ

MI JUT ESZEMBE!

Hasonmások

Egy amerikai fotós nő felfedezte, amit én mindig éreztem és láttam, hogy a régi festmények és szobrok modelljei itt szaladgálnak közöttünk. Nancy Webber megtalálta Leonardo egyik angyalának mai, élő képmását. Köztünk van Ghirlandaio bibircsókos orrú nagypapája az unokájával. Nemcsak a nagypapa hasonlít, az unoka is. Frida Kahlo egy az egyben itt él és lélegzik. Van Gogh kávéházi nője férfi válto-

zatban tért vissza erre a világra. Holbein VIII. Henrikje elképesztő, mintha klónozták volna.

Tehát az élő emberek mindig hasonlítanak az előttük élőkhez, csak a művészek szeme változik. Egyszer így, másszor úgy látják a dolgokat, miközben az emberek mindig ugyanolyanok. Mit szólna ehhez Darwin? Feltenné a kérdést,

miért kell a z embereknek o l y a n agresszívan változtatni a környezetüket és magukat, miközben ú g y szépek, a h o g y vannak.

A Paszternak-jósrész

Borisz Paszternakot nyolcéves korában lerajzolta az édesapja, aki festő volt. A rajz: jósrész! – minden nyugtalanság benne van. A homlok előtti vonalak, melyek az ég felé mutatnak, a szellemi életet jósolják. A morcos arc a komolyságot, az aktív kéz az írást, az összetekert lábak a mozgás legátolását jelzik. A szék, melynek szélén ül a gyerek, egy tonett szék, kifelé álló lábakkal, támlája is lendületes a fiú háta mögött. A többit lehet, hogy csak belelátjuk. Tudásunk rávetül az ösztönösen jósoló rajzra.

Paszternak visszaadta az újságnak a regényre fölvevett előleget, mert csak az igazságot akarta megírni, és tudta, hogy ez a hatalomnak nem fog tetszeni. A Novij Mir csak problémátlan részleteket közölt. A Zsivágó írója egyszer csak türelmetlen lett, és odaadta regényét egy olasz kiadónak. A hatalom és az írókollegák árulónak bélyegezték. Mindenki megalázta, és mindenki arra várt, hogy majd megalázkodik. Lehallgatót szereltek a házába, aminek ő mindig köszönt, és mellé akasztotta a sapkáját. Paszternak egy ruhós juh, aki fertőzi a nyáját. Menjen a kapitalista paradicsomba! De Paszternak nem tudta elhagyni a nyírfákat és a már megszokott harcot. Megőrizte önmagát, belső szabadságába vetett hitét. A dogmáktól mentes szépség érdekelt. Nem érzi feljogosítva magát, hogy más emberek életéről és haláláról döntsön, írta Sztálinnak. Mások helyett is szégyelte magát. A Nobel-díjat visszautasítja, bár az jól jött volna az államnak. Bulgakov ez időben titokban írja A Mester és Margaritát, ami csak halála után jelenik meg.

Paszternaknak mégis bűnbánó levelet kellett írnia, hogy fordításokból éledgelhessen haláláig.

Beckett szeme

Beckett csak azért ment Amerikába, hogy találkozhasson Buster Keatonnal. Buster baseballt nézett, nem érdekelte a drámaíró filmterve. Beckett évek óta dolgozott egy Film című film ötletén. Témája egy férfi, aki úgy érzi, üldözik, ezért állandóan menekül. Az üldöző nem más, mint egy kamera. Nehéz kideríteni, melyik az üldöző tekintet, melyik a menekülő tekintet.

Buster szeme megbocsátó, önmagának is megbocsát. Beckett szeme egy vadállaté, nem ismeri a megbocsátást.

Sándor vagyok, nem Sarolta

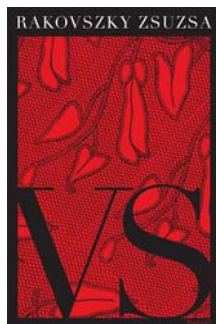

Rakovszky Zsuzsa VS című regényéről

Vajon a Rakovszky Zsuzsa új regénye mellé osztogatott kitűző (amelyet nyilvánvalóan marketingfogásként alkalmaz a Magvető kiadó) kit, vagy mit is jelöl? A piros mezőben látható két fekete iniciálé, a VS, megegyezik a regény címével, de a kitűző esetében mintha még élesebben tevődne fel az imént megfogalmazott kérdés. Hiszen a kitűző viselése nemcsak az azonosulás gesztusát, hanem a nyilvánosság előtt jelzett közösségvállalás mozzanatát is tartalmazhatja. De kivel? Vay Saroltával? Vay Sándorral? VS-sel? Magával a történettel? Izgalmas kérdés, hogy ki beszél Rakovszky Zsuzsa új regényében, Vay Sándor, Vay Sarolta, netán VS, de ennél jóval izgalmasabb az, amit a regény és a történet magáról az írás mibenlétéről állít: hogy ti. olyan kulturális kódrendszerről van szó, amelynek a neve is elsajátítható, tanulható. De mindezek előtt néhány szót még a történet valós alapjáról.

Vay Sarolta/Sándor (1859–1918) a 19. század második felében, illetve a századfordulón élő transzszexuális író, újságíró volt. 1859-ben született Gyónon, arisztokrata családban. Nőként látta meg a napvilágot, de fiúként nevelkedett, és felnőttkorában is a korabeli férfi életmódnak megfelelő életet élt. Egyes források szerint az apjának volt tulajdonítható az a szándék, hogy elsőszülött lánygyermekét fiúnak nevelje. Férfi nevelőt fogadott melléje, lovagolni, vívni taníttatta, majd, a korabeli lányneveléshez képest rendhagyó módon, egyetemre küldte továbbtanulni. Mivel később a család elvesztette vagyona jelentős részét, VS-nek gondoskodnia kellett megélhetéséről, ezért író, újságíró lett. Kezdetben Vay Sarolta néven publikált verseket, novellákat, majd később számos korabeli lap munkatársa lett, újságíróként dolgozott és publikációinál immár a Vay Sándor álnevet használta. Az újságírói pályát megszakítva rövid ideig kávéimport-ügynökként dolgozott Fiumében, később azonban visszatért az íráshoz. 1918-ban halt meg tüdőgyulladásban, Zürichben.

Vay Sándor névválasztásával, életmódjával, öltözködésével egyaránt a hagyományos külsőségeket betartó korabeli férfiidentitással kívánt azonosulni. Ez megmutatkozott mozgalmas életvitelében, gyakori utazásaiban, párbajaiban és lányszöktetéseiben is. Szexuális orientációja is maszkulin identitást jelzett: számos nővel volt kapcsolata, melyek közül kettővel házasságot is kötött. Második házasságában egy klagenfurti család leányát vette feleségül, házasságuk

azonban rövid lefolyású volt. Vay ugyanis eladósodott, apósától kért kölcsön nagyobb összeget egy majdani titkári állás kauciójához, mivel azonban nem tudta visszafizetni a kölcsönt, apósa nyomozni kezdett az ügyben, kiderítette a csalást és feljelentette Vayt. Jogi eljárás indult ellene, majd orvosi vizsgálat, mely során fény derült női nemére. A vizsgálatot dr. Birnbacher törvényszéki orvos végezte, aki részletes leírást készített az esetről. Az orvosi szakvélemény betegként diagnosztizálta Vayt, és így felmentették a vádak alól. Továbbra is Vay Sándorként élte az életét, nőügyeiről azonban több információ már nem áll rendelkezésre.

Vay Sarolta/Sándor esete bekerült Richard von Krafft-Ebing német-osztrák szexológus, pszichiáter híres *Psychopathia sexualis* című művébe is. Krafft-Ebing könyvében a 166. számú megfigyelés alatt tárgyalta az esetet a nőknél jelentkező veleszületett rendellenes nemi jelenségekről szóló fejezetben. Adatait saját állítása szerint részben dr. Birnbacher megfigyeléseire alapozta, megállapításaiban azonban nagy szerepet játszott VS önéletírása is. Rakovszky Zsuzsa regénye ezen a ponton kapcsolódik rendkívül izgalmasan a történet valós alapjaihoz, hiszen Rakovszky a valaha létező önéletírást írja tulajdonképpen meg.

A regény időkerete az 1889 novembere és 1901 októbere közötti időszak, az események nagy része azonban 1889 utolsó két hónapjában játszódik le, VS vizsgálati fogságának idején. Formailag a napló műfaja keveredik a levéllel, VS betűzdelte verseivel, dr. Birnbacher feljegyzéseivel és jelentéseivel, illetve a regény nagy részét kitevő önéletírással. A vizsgálati fogság ideje alatti történések bemutatásában és értelmezésében két szempont uralkodik: egyrészt VS-é, másrészt pedig a törvényszéki orvosé, dr. Birnbacheré, aki beszélgetéseik során rendre szembesíti VS-t a korabeli orvosi diskurzus összes kliséjével.

A vizsgálat célja, hogy az orvosi szakvélemény megállapítsa, VS felelős-e a tetteiért, vagy sem. Amennyiben a szabad elhatározás képességének birtokában, tehát egészséges elmével, tudatosan cselekedett, büntetendő, ha viszont kóros szenvedély hatása alatt, elhomályosult elmével, tehát betegen vitte véghez tetteit, felmenthető.

Dr. Birnbacher hipotézise az orvosi vizsgálat után (melyet a hivatalból kirendelt bábaasszony végzett, és amelynek során fény derült VS női nemére) és VS önéletírásának elolvasása előtt, hogy hazug, ám egészséges vizsgálati alannal áll szemben. – Az Ön lelke igencsak törekeny anyagból lehet, ha egy közönséges orvosi vizsgálat elegendő az összeűzéséhez! – mondtam [dr. Birnbacher] szárazon. – Talán mert egy hazugság ingatag talajára épült... az igazságnak elég volt rálehelnie, és összedőlt, akár egy kártyavár...“ (80.) VS a hazugság vádjával szemben a ”belső, lélek szerinti igazság“ érvével védekezik, és ekkor dönt az orvos sugallatára úgy, hogy írásban meséli el életútját. Nem véletlenül választja az írást a szóbeli, szemtől szembe való beszélgetés helyett, hiszen foglalkozását tekintve író, tudatában van az írott szöveg retorikai alakíthatóságának és birtokában az ehhez szükséges készségeknek. Az *Életem története* címmel a regény mintegy kétharmadát kitevő önéletírásnak kulcsszerepe van a vizsgálat kimenetelében. Az élettörténet tétje ugyanis, hogy igazolja narrátorának tetteit és a törvényszéki orvost meggyőzze hitelességéről. A történetmondás során tehát egyáltalán nem véletlen, hogy Vay Sándor vagy pedig Vay Sarolta beszél az önéletírásban. Amennyiben Vay Sarolta beszél, a történet narrátora biológiailag azonos a vizsgálati fogságban lévő személlyel, amennyiben Vay Sándor beszél, az azonoság nem áll fenn, a diszkrepancia pedig értelmezendő.

A fiktív önéletrajz egy határozottan maszkulin identitáshoz és az ezzel járó életvitelhez ragaszkodó narrátor elbeszélésére épül. Még azok a szövegek is (a nagyanyáé és Marié, a meg nem hódított színésznőé), amelyek VS-t nyíltan szembesítik a valósággal, a választott és meggyőződéssel vallott identitás melletti állásfoglalás határozottságát erősítik. Az apáról, a nevelőről és a ”feleségekről“ már nem is beszélve, akik maguk is férfiként tekintenek a történet főszereplőjére. Az elbeszélés, VS írói meggyőző ereje annyira hiteles, hogy magával, a törvényszéki orvossal is elhiteti végül, hogy a ”vaskos paksamétában“ leírtak beszélője férfi. ”Ma elbeszélgettem V.-vel. Végre sikerült áttanulmányoznom a vaskos paksamétát, amelyet még a múlt héten nyomott a kezembe, azzal, hogy abból mindent megtudhatok, amit csak esetéről tudnom kell. Hét éjszakám ráment – valóságos románt írt össze, s kézirása is vélhetőleg feldúlt lelkiállapotát tükrözte, mert csak nagy nehezen sikerült kusza sorait kisilabizálnom. Megvallom, vegyes érzésekkel olvastam: a személyt, kitől a paksamétát átvettem, sehogy sem sikerült képzeletemben eggyé olvasztanom azzal a másikkal, kinek képmása az írásokból bontakozott ki – vannak a szemnek bizonyos betegségei, amikor a beteg nem képes egyesíteni a jobb s a bal szeme által közvetített képet, hanem két külön s egymástól némileg eltérő képmás káprázik előtte:

így voltam én is, csakhogy e két képmás sokkal több ponton eltért egymástól, mint azok a képek szoktak, amelyeknek különbségét csak a két szem enyhén eltérő látószöge és látóélessége idézi elő. Beszélgetésünk során azután a két kép közelíteni látszott egymáshoz, olyanannyira, hogy végül már-már egybeestek, míg a fizikai vizsgálatok során tapasztaltak megerősítettek abban, hogy az volt a helyes kép, amelyet a név s a rendelkezésemre álló adatok alapján alkottam magamnak, a másik pedig pusztá káprázat, fata morgana, melyet a páciens szuggesztív egyénisége s jelentékeny írói tehetsége idézett elő.” (284–285.) Az orvos tehát végül a narratori, szóbeli és írásbeli elbeszélői hang és a vizsgálati alany biológiai neme közötti különbség tanulságaként hozza meg döntését. A tapasztalt eltérés, az elbeszélő maszkulin identitás és az orvosi vizsgálat eredményeként felfedezett női nem különbségét betegségként értelmezi, a grófnőt gyengeelméjűnek diagnosztizálja, minek következtében felmentik az ellene felhozott vádak alól.

A dr. Birnbacher által is jól érzékelt, az elbeszélő nemi identitása és a szöveget létrehozó személy valóságos biológiai neme között feszülő különbség a *társadalmi nem* és a *biológiai nem* fogalompárral is jól érzékeltethető. A gender studies által meghonosított társadalmi nem fogalma ugyanis azon a tételen alapszik, mely szerint a nemek közötti különbségek nem csupán, sőt, elsősorban nem biológiai, hanem kulturális, társadalmi alapon dőlnek el. A társadalom, a kultúra dönti el tehát, hogy adott időben és térben mi tekinthető nőiesnek és férfiasnak, vagyis a társadalmi elvárások írják elő bizonyos nőies vagy férfias szerepeket. VS a társadalmi nem fogalma értelmében férfi, hiszen életvitele és magatartása a férfiaság korabeli előírásainak felel meg. A megállapítás egyáltalán nem zavarba ejtő a férfiaság fogalmának konstrukcióként, tehát tanulható kitalációként való értelmezése kontextusában. Már Krafft-Ebing is említi a valaha létező tényleges autobiográfia férfias vonásait, és nem tudok eltekinteni a történet tényleges, 19. század végi környezetétől sem. Hiszen ebben a kontextusban a férfi álnévvel publikáló VS esete egyáltalán nem kivételes. Ilyen szempontból ugyanis több ”transzszexuális” írónőről is beszélhetünk a 19. században, nemzetközi és magyar vonatkozásban is. Amikor ugyanis professzionális íróként, aránylag későn színre lépnek, szerzőként való megjelenésük ellenszegül azzal az általános vélekedéssel, mely szerint a hivatásszerűen végzett írói szerepkör ellenkezik a nőknek a társadalomban elfoglalt hagyományos szerepével. Ezért, hogy a negatív publicitást elkerüljék, sokan férfi álnéven publikálnak. És mivel a korabeli olvasók legtöbbje számára fel sem merült kérdésként, hogy a szöveget létrehozó személy neme különbözik a szerző nemétől, a jelenség egyszerű bizonyítéka annak, hogy a szöveg neme tanulható, elsajátítható fikció és ez a korabeli nőírói érvényesülési stratégiáknak általánosan alkalmazott módszere. A nemi, identitásbeli határátlépések célja pedig a sikeres karrierépítés (és ezáltal kulturális hatalomhoz jutás) egy olyan történelmi időpontban, amikor igazán kevés lehetőség kínálkozott a nők szakmai

önmegvalósítására. VS önéletírása tehát a regény kontextusában írói karrierjének talán legnagyobb sikereként is értelmezhető, hiszen olyannyira meggyőzi az orvost férfiasságának mivoltáról, hogy a vizsgálati alany tényleges nemét ismerő dr. Birnbacher a diszkrepanciát csak betegségként tudja értelmezni, diagnózisa pedig VS szabadlábra helyezésének feltétele. Más kérdés ugyan, hogy VS nemcsak írói identitása vonatkozásában tekint férfiként önmagára, ez a tény viszont mitsem változtat a férfinéven publikálás korabeli jelenségén és azon, hogy a regényben végső soron az önéletírás érvelésén fordul meg minden.

Rakovszky Zsuzsa könyve ezért az írói/írónői státus különbségeinek is izgalmas példája a 19. századtól napjainkig. Hiszen a másik nem bőrébe bújásnak fordított, 20. századi és kortárs példái is jól ismertek Weörös Sándortól Esterházy Péteren át egészen Parti Nagy Lajosig. A nemváltásnak az említett esetekben azonban nyilvánvalóan nem írói érvényesülési céljai voltak (és fordított esetben sem lennének már ma azok), inkább az irodalmi szerepjáték kedvéért íródtak bizonyítandó, hogy a szöveg neme nem törvényszerűen azonos a tényleges szerző nemével, és a jelenség nem devianciákról, hanem kulturálisan elsajátítható, tanulható jelenségekről szól. Adott írás tehát elrendezhető úgy a kulturális rendszeren belül, hogy hitelét nem tényleges írójának a neme, hanem magáé a szövegé biztosítja. VS története ilyenként igencsak elgondolkodtató módon játszik rá arra, a regény 111. oldalán a nagyanya szájából elhangzó kijelentésre is, mely szerint "Minden dolog az, ami."

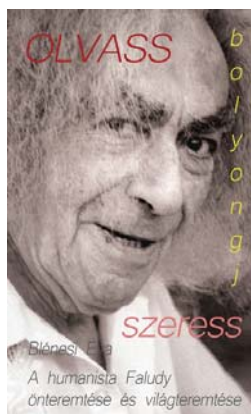
Ha így lenne, talán Rakovszky állásfoglalása (VS!!!) is határozottabb címet öltött volna.

Török Zsuzsa

. Rakovszky Zsuzsa: VS. Budapest, Magvető, 2011

Irodalmi Jelen Könyvek 2011

Blénesi Éva:

Olvass, bolyongj, szeress

A humanista Faludy
önteremtése és
világtéremtése

Nyitott ajtók

Az Irodalmi Jelen
egypercesnovella-
pályázatának díjazott és
legsikeresebb írásai

Szerkesztőség
és kiadó:
310085 Arad,
Eminescu utca
55-57. szám,
tel.:
0040/257/280-751,
0040/257/280-596 (fax),
http://
www.irodalmijelen.hu,
ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán
Mányoki Endre (Főmunkatárs), Weiner
Sennye Tibor (Vers), Boldog Zoltán
(Kritika, Interjú), Laik Eszter (Helyszíni
tudósítás), Szócs Tekla (Fotó).
Olvasószerkesztő: Hudy Árpád
Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Kiadja
az **Occident Média Kft.**

Hegyi Botos Attila
rögnyiÉg

Személye lényegtelen.
Fa teremője, vagy gyümölcsének szakítója?
Könyv létrehozója, vagy Te, aki fölnyitod.
Egyedül mozdulat
Egészsége, ismételhetetlensége számít;
Értelmezni van idő.
Hajolj egészen közel Teremtéshez,
Szépségét viseld
Ott, hol leginkább fáj.

Hargitai Ildikó

Likból lött leány

Aki gyerekként ült a sparhelt melletti kiséken órákon át, hallgatta a tollfosztó asszonyok egymásba fonódó meséit, aki ott lehetett kukoricahántáskor az egymást követő őszi estéken és egyszerre hallotta a mesélő asszonyokat és a hersegő kukoricacsuhé hangját, emlékszik rá, a történetek alatt többnyire a furfangos teremtés izzott (trükkös nők és férfiak szex előtt, közben, után). Aki belekóstolt a nagy népi játék eredeti változatába, tudhatja, hogy a mese nem feltétlenül az Ezeregy éjszaka, A csodaszarvas, a Mesék az igazságos Mátyás királyról, A róka meg a holló, netán A rendíthetetlen ólomkatona. A mese a mindenség ajtaja, a mindenség pedig a férfi és a nő, az ő viszonyrendszerük. Hargitai Ildikó szerencsés kézzel nyúlt vissza az írásbeliség előtti felnőttmesék erotikus világába. Az olvasó mosolyog, nevet, felszisszen, elképed, hogy no, még ez is? (Onagy Zoltán)

